

Regeringens skrivelse

2001/02:166

Barnpolitiken – arbetet med strategin för att
förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter

Skr.
2001/02:166

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 14 mars 2002

Göran Persson

Ingela Thalén
(Socialdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen ges en beskrivning av arbetet med att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige med utgångspunkt i den av en enhällig riksdag i mars 1999 antagna strategin. Det redovisas vad som hittills uppnåtts och vilken inriktning regeringen avser att ha i det kommande arbetet med att stärka barns och ungas rättigheter.

1	Inledning	4
2	Allmänna utgångspunkter	4
2.1	FN:s konvention om barnets rättigheter	4
2.2	Barnpolitik – ett nytt politikområde	5
3	Den av riksdagen antagna strategin	7
4	Arbetet i Regeringskansliet.....	8
4.1	Barnkonventionssamordningen	8
4.2	Uppnådda resultat.....	8
4.2.1	Barn och deras familjer	9
4.2.2	Barn med funktionshinder.....	15
4.2.3	Barns rätt till hälsa	16
4.2.4	Barn i socialtjänsten	18
4.2.5	Barn i asylprocessen.....	19
4.2.6	Barn i rättsprocessen	21
4.2.7	Barn och kultur.....	29
4.2.8	Barns och ungas delaktighet och inflytande ..	31
4.2.9	Barn i skolan	32
4.2.10	Barn i internationella utvecklings- arbetet	35
5	Barnombudsmannens uppdrag.....	35
6	Övriga myndighetsuppdrag.....	40
6.1	Socialstyrelsens uppdrag om könsstympning	40
6.2	Barnkompetens i hälso- och sjukvården.....	41
6.3	Barns och ungas inflytande i samhällsplaneringen	43
6.4	Uppdrag till SCB om barnstatistik	44
6.5	Uppdrag till Högskoleverket	44
7	Utredningar med uppdrag att stärka barnets rätt i lagstiftning	44
7.1	LVU-utredningen	45
7.2	Kommittén mot barnmisshandel	45
7.3	Sexualbrottskommittén.....	46
8	Andra initiativ från regeringen	47
8.1	Födelsevalsgrupp.....	47
8.2	Barnsäkerhetsdelegation.....	48
8.3	Romska arbetsgruppen	48
8.4	Den nationella storstadspolitiken	49
9	Riksdagens tillkännagivanden i anledning av barnskrivelsen 2000	50
9.1	Barn och självmord	50
9.2	Familjerådslag eller annan arbetsmodell.....	51
10	Arbetet på den internationella nivån.....	53
10.1	Europarådet	53
10.2	Europeiska unionen	54
10.3	Nordiska ministerrådet och Östersjösamarbetet.....	58
10.4	Förenta nationerna.....	59

11	Kommande inriktning av barnpolitiken.....	62	Skr. 2001/02:166
11.1	Uppdatering av strategin	62	
11.2	Prioriterade områden	62	
11.2.1	Barnperspektiv i statsbudgeten	62	
11.2.2	Kunskaper om barn och unga.....	63	
11.2.3	Barns och ungas rätt till delaktighet och inflytande.....	63	
11.2.4	Barnäktenskap	64	
11.2.5	Flickor i patriarkala familjer	64	
11.2.6	Barn som brottsoffer	65	
11.2.7	Barn i familjer med knappa ekonomiska omständigheter	65	
11.2.8	Kvinnlig könsstämpning	66	
11.2.9	Kommersiell sexuell exploatering av barn.....	66	
11.2.10	Det fortsatta folkhälsoarbetet	67	
11.2.11	Förebyggande arbete när det gäller barn och unga	67	
11.2.12	De fakultativa protokollen till barnkonventionen m.m.....	69	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 mars 2002.....	70	

Syftet med denna skrivelse är att ge en redogörelse för hur arbetet med att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige har fortskridit. Utgångspunkten för redovisningen är den strategi för förverkligandet av barnkonvention som regeringen beslutade under våren 1998 och som riksdagen enhälligt godkände i mars 1999 (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr 1998/99:171) och de utredningar och myndighetsuppdrag som aviserades där. Därutöver lämnas en redogörelse för hur regeringen avser att gå vidare med strategiarbetet samt vilka insatser som regeringen avser att prioritera under de närmaste åren. Regeringens avsikt är att kontinuerligt – vartannat år – i skrivelse till riksdagen redogöra för arbetet inom politikområdet barnpolitik.

I skrivelsen redogörs inte för den del av strategin som tog sikte på att förstärka Barnombudsmannen, eftersom en proposition med förslag till åtgärder i den delen nyligen har lämnats till riksdagen (prop. 2001/02:96).

I den förra barnskrivelsen som lämnades till riksdagen i september 2000 (Barn – här och nu, redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter, 1999/2000:37) gavs en samlad bild av barns situation i dagens Sverige. Någon sådan genomgång görs inte i denna skrivelse, utan skrivelsen tar sikte på att lämna en redogörelse för beslut av regeringen som syftar till att stärka barnets rättigheter inom olika politikområden.

Regeringen kommer senare under året att sammanställa och lämna en rapport till FN:s barnrättskommitté. Det är Sveriges tredje rapport. I den rapporten kommer en heltäckande bild att ges av hur Sverige uppfyller åtagandena i konventionen, artikel för artikel, samt hur barns och ungas situation är i dagens Sverige.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 FN:s konvention om barnets rättigheter

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter – barnkonventionen – efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28). Genom detta har Sverige åtagit sig att följa konventionens bestämmelser.

Barnkonventionen innehåller olika slag av rättigheter, dels medborgerliga och politiska rättigheter, dels ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Konventionen tar också hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet, vilket kommer till uttryck i de rättigheter som syftar till att ge barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande. Barnkonventionen skall ses som en helhet och alla rättigheter är viktiga.

Barnkonventionen är inriktad på individen – det enskilda barnet – och sakartiklarna handlar om barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda.

I artikel 1 i konventionen slås fast att med barn avses varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Det hindrar inte att konventionen i sina olika artiklar beaktar att barn med stigande ålder och mognad ges ökande självständighet. Det säger sig självt att det är skillnad mellan ett litet barn och en tonåring när det gäller t.ex. behovet av skydd och omvårdnad eller möjligheterna till inflytande och delaktighet. Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som skall vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men som också har en självständig betydelse. Det är principen om icke-diskriminering (artikel 2), principen om barnets bästa (artikel 3), rätten till liv och utveckling (artikel 6) samt rätten att få komma till tals och bli respekterad (artikel 12).

Barnkonventionens budskap kan sammanfattas med orden: barn skall respekteras.

Barnkonventionen är en bindande överenskommelse mellan de stater som har ratificerat den. Staterna är förpliktigade att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionen. Staten är ansvarig för att förpliktelserna fullföljs och svarar för tillkortakommanden i landet i förhållande till konventionen. Landets inre förvaltningsstruktur har därvidlag ingen betydelse. Hur staten sköter sitt åtagande bestäms av varje stat, så länge genomförandet ligger i linje med konventionens principer.

För att säkerställa barnets rättigheter krävs en kombination av åtgärder i form av lagstiftning, opinionsbildning och upplysning. Såväl domstolar och myndigheter som kommuner och landsting skall ta hänsyn till de rättigheter som fastslås i barnkonventionen. Det handlar dels om att beakta barnkonventionens intentioner i olika verksamheters beslut, dels om att tillämpa den lagstiftning som har förändrats i enlighet med barnkonventionens krav.

Förverkligandet av barnkonventionen i Sverige är en ständigt pågående process, som måste hållas levande. Arbetet med att förankra det synsätt som genomsyrar konventionen är långsiktigt.

2.2 Barnpolitik – ett nytt politikområde

Framväxten av ett nytt politikområde

Barnpolitik som ett eget politikområde är nytt. Man kan säga att i och med tillkomsten av barnkonventionen och inrättandet av myndigheten Barnombudsmannen har behovet av ett övergripande ansvar för barnkonventionen och för s.k. allmänna barnfrågor vuxit sig allt starkare. Frågor om barn finns inom de allra flesta politikområden – skola, kultur, idrott, hälso- och sjukvård, socialtjänst, försvarspolitik, familjerätt, straffrätt osv.

Tillkomsten av barnkonventionen och den samhällsutveckling som har skett under de snart tolv år konventionen har varit i kraft har inneburit en ny syn på barn – från att ha varit objekt för omvärldens välvilja och omtanke till att bli subjekt med egna rättigheter.

Fram till november 1995 var barnpolitiken en del av familjepolitiken. ”Allmänna barnfrågor” återfanns tillsammans med frågor om föräldraför-säkring, barnbidrag, barnomsorg under enheten barnomsorg och familje-

ekonomi i Socialdepartementet. I uttrycket ”allmänna barnfrågor” inkluderades frågor som inte naturligen hör hemma i något annat departement, frågor rörande FN:s konvention om barnets rättigheter samt myndighetsansvaret för Barnombudsmannen. Den 1 november 1995 flyttades ”allmänna barnfrågor” inom Socialdepartementet till enheten för individ- och familjeomsorg, sedermera enheten för sociala tjänster. I budgethänseende har de allmänna barnfrågorna varit en del av politikområdet Social omsorg fram till 2001 års budget, då det nya politikområdet barnpolitik tillkom.

Området barnpolitik har tillkommit och utvecklats som en följd av den strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter som regeringen alltsedan den framlades för riksdagen 1998 arbetar efter.

Som ett led i genomförandet av strategin finns nu också i Regeringskansliet en samordningsfunktion med egen huvudman för frågor som rör barns rättigheter med utgångspunkt i barnkonventionen. Samordningsfunktionen är placerad i Socialdepartementet.

Innebörden av politikområdet barnpolitik

Politikområdet innefattar insatser för att i Sverige förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter. Till politikområdet hör Barnombudsmannen, som har ett särskilt ansvar att företräda barns och ungas rättigheter och intressen med utgångspunkt i barnkonventionen, att följa Sveriges åtaganden enligt konventionen och att driva på genomförandet av barnkonventionen på alla nivåer i samhället. Regeringen har nyligen lämnat en proposition till riksdagen med förslag till åtgärder för att förstärka Barnombudsmannen (prop. 2001/02:96). Till politikområdet hör också Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) med ansvar för tillsyn, kontroll och information i frågor om internationella adoptioner.

Det övergripande målet för barnpolitiken är att alla barn skall växa upp under goda och trygga förhållanden. Detta mål kan sedan brytas ned och konkretiseras inom de skilda politikområdena, såsom socialtjänst, kultur, skola och hälso- och sjukvård för att ta några exempel.

Målet är mycket omfattande och berör flertalet av övriga politikområden. Politikområdet är huvudsakligen ett s.k. mainstreamingområde, dvs. inriktningen på politiken är att få andra politikområden att anlägga ett barnperspektiv när det handlar om frågor som rör barn. Barnpolitik är på så sätt inte ett eget sakpolitiskt område. Vissa sakfrågor hamnar dock inom politikområdet, främst sådana frågor som inte har något naturligt hemvist inom något annat politikområde.

Ett arbete pågår inom Regeringskansliet med att omformulera målet för barnpolitiken så att det än bättre skall återspegla barnkonventionens budskap.

Ett närliggande politikområde är ungdomspolitiken. Det finns ingen tydlig gränsdragning i övergången från barn till ungdom. Barnkonventionen utgör därför en väsentlig grund även för ungdomspolitiken.

En enhällig riksdag godkände i mars 1999 den av regeringen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99/SoU6, rskr. 1998/99:171).

Den nationella strategin utgår från de förslag som den parlamentariskt sammansatta Barnkommittén lämnade i sitt betänkande "Barnets bästa i främsta rummet" (SOU 1997:116). Barnkommittén hade i uppdrag att göra en bred översyn av hur svensk lagstiftning och praxis stämmer överens med barnkonventionens bestämmelser och intentioner. Barnkommitténs betänkande utgör ett värdefullt dokument när det gäller tolkningen av Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen och har alltsedan det presenterades haft stor betydelse för det löpande lagstiftningsarbetet.

Utgångspunkten för strategin är att barnkonventionens anda och intentioner skall beaktas i allt beslutsfattande som rör barn. Regeringen uttalar i strategin att barnkonventionen är ett viktigt instrument för att ta tillvara barns och ungas rättigheter och intressen. Att sprida kunskap och medvetenhet om konventionen är just nu det viktigaste inslaget i förverkligandet av barnkonventionen i Sverige. Konventionen skall i första hand nå beslutsfattare vars verksamhet påverkar barns vardag, vuxna som arbetar med barn samt barn och ungdomar själva.

Strategin innehåller följande moment:

- Barnkonventionen skall vara ett aktivt instrument och genomsyra allt beslutsfattande inom Regeringskansliet som rör barn.
- Barnperspektivet skall i lämplig omfattning finnas med i utredningsdirektiv.
- Barnkonventionen bör på olika sätt tas upp i utbildningar för de yrkesgrupper som skall arbeta med barn.
- Statligt anställda vars arbete har konsekvenser för barn och ungdomar skall erbjudas fortbildning för att kunna stärka sin barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen.
- Kommuner och landsting bör på samma sätt erbjuda sin personal fortbildning.
- Kommuner och landsting bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet.
- Barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som rör barn.
- Barns och ungdomars inflytande och delaktighet i samhälls- och trafikplaneringen skall utvecklas.
- Barnombudsmannens verksamhet och organisation skall ses över i syfte att stärka dess roll vid genomförandet av barnkonventionen i Sverige.
- Barnstatistiken skall utvecklas.

Regeringen har sedan budgetpropositionen för år 1999 till och med år 2001 avsatt sammanlagt 32,5 miljoner kronor till insatser för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. För innevarande år har 12,5 miljoner kronor avsatts.

I följande avsnitt, 4–10, i denna skrivelse redovisar regeringen hur strategiarbetet har bedrivits och vilka resultat som har uppnåtts.

4.1 Barnkonventionssamordningen

De delar av strategin som har direkt påverkan på regeringens beslutsfattande och arbetet inom Regeringskansliet, är de två första punkterna – att barnkonventionen skall vara ett aktivt instrument och genomsyra alla beslut inom Regeringskansliet som rör barn samt att barnperspektivet i lämplig omfattning skall finnas med i utredningsdirektiv.

För att få genomslag för arbetet med att genomföra strategin och stärka barnets rättigheter har en samordningsfunktion med egen huvudman inrättats inom Regeringskansliet, med placering i Socialdepartementet. Samordningsfunktionens uppgift är att utveckla arbetet med barnkonventionen genom att vara såväl pådrivande som stödjande. En viktig uppgift för samordningsfunktionen är att delta i den gemensamma beredningen och att granska regeringens beslut ur ett barnkonventionsperspektiv. Det gäller propositioner, direktiv, uppdrag och andra dokument som lämnar Regeringskansliet. En annan viktig uppgift är att uppmärksamma, samordna och ta initiativ i frågor som rör barn och unga och som rör flera departement eller där inte något departement har ett tydligt ansvar. I uppgiften ingår också att på den internationella arenan representera Sverige i de övergripande frågor som rör barn. Samordningen ansvarar bl.a. för den periodiska rapporteringen till FN:s barnrättskommitté och för att med jämna mellanrum till riksdagen redogöra för den samlade barnpolitiken. Barnombudsmannen hör till samordningsfunktionens ansvarsområde.

Att barnsamordningsfunktionen etablerats innebär att ett nytt övergripande politikområde uppstått. Detta kräver information, utbildning och nätverksbyggande. Även om ett sådant arbete alltid ger upphov till svårigheter är ändå de hittillsvarande erfarenheterna väsentligen positiva. Barnfrågor sträcker sig ofta över flera politikområden och behovet av samordning är uppenbart. Att ett särskilt barnperspektiv tillförs frågorna förbättrar i allmänhet också beredningsarbetet. ”Det som är bra för barn är i allmänhet bra för hela samhället”.

Den fortsatta inriktningen på arbetet handlar nu mycket om att fortsätta arbetet med att bygga in ett barnperspektiv i hela Regeringskansliets arbete så att det alltid finns med där det är relevant. Alla de olika instrument som regeringen förfogar över – statsbudget, lagstiftning, myndighetsinstruktioner, regleringsbrev – bör användas i detta arbete.

En naturlig samverkanspart för samordningsfunktionen är ungdomspolitiska enheten inom Justitiedepartementet. Det finns också värdefulla erfarenheter att ta del av från arbetet med jämställdhets- och integrationsfrågorna, vilka också är övergripande politikområden.

4.2 Uppnådda resultat

I det följande lämnas en redogörelse för de resultat som har uppnåtts inom olika politikområden sedan regeringen fattade beslut om strategin. Redogörelsen omfattar i huvudsak tiden efter det att riksdagen beslutat ställa sig bakom den strategi för barnkonventionens förverkligande som

presenterades i prop. 1997/98:182. En viss redovisning gavs i den förra barnskrivelsen (Barn – här och nu, regeringens skrivelse 1999/2000:137) som lämnades till riksdagen i september 2000. Allt det som sades då upp-repas inte här.

4.2.1 Barn och deras familjer

1998 års vårdnadsreform

År 1998 ändrades föräldrabalkens regler om vårdnad m.m. (prop. 1997/98:7, bet. 1997/98:LU12). Syftet med lagändringarna var att betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor om vårdnad, boende och umgänge skall lösas. Ett annat syfte med ändringarna var att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad.

Utvärderingen av 1998 års reform har inletts. I december 1998 gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att redovisa konsekvenserna av reformen och dess påverkan på socialtjänstens familjerättsliga arbete. Socialstyrelsen redovisade uppdraget i april 2001. Även länsstyrelserna har haft i uppdrag att följa upp ändringarna i föräldrabalken inom socialtjänstens familjerättsliga arbete.

Som ett led i Justitiedepartementets arbete med att följa upp 1998 års reform hölls sommaren 2001 en hearing med berörda myndigheter och organisationer.

Det egentliga utvärderingsarbetet kommer nu att anförtros en utredning med sakkunniga och experter. Arbetet är inriktat på att direktiv till utredningen skall kunna beslutas under våren år 2002. Utredningen skall även utvärdera 1996 års reform om barns rätt att komma till tals och se över reglerna om verkställighet i 21 kap. föräldrabalken.

Översyn av reglerna om förmyndarskap

Genom 1995 års förmyndarskapsreform inskränktes kontrollen av föräldrars förvaltning av barns egendom. Som huvudregel gäller i dag att överförmyndarens kontroll av föräldraförvaltningen skall vara inriktad på de fall där värdet av barnets tillgångar överstiger åtta prisbasbelopp enligt lagen om allmän försäkring. Regeringen avser att under våren 2002 tillsätta en utredning för att utvärdera reformen. Inom ramen för utredningen kommer bl.a. att uppmärksammas om avregleringen har lett till att barns berättigade skyddsintressen satts åt sidan.

Maxtaxa och allmän avgiftsfri förskola

Den första januari år 2002 infördes maxtaxa inom förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Förslaget om maxtaxan lade regeringen för att inget barn skall behöva avstå från förskola på grund av höga avgifter eller av ett regelsystem som utestänger barn till arbetslösa eller barn till föräldralediga. Den innebär att ett tak sätts för hur stora avgifter föräldrarna maximalt får betala för barnomsorgen. Maxtaxan medför minskade barnomsorgskostnader för de allra flesta barnfamiljer. Maxtaxan innebär

också att margineffekterna blir lägre, vilket medför positiva effekter för barnfamiljerna. Det är frivilligt för kommunerna att införa maxtaxan, men enligt Skolverket har 287 av 289 kommuner infört maxtaxan i januari 2002.

I november 2000 fattade riksdagen även beslut om att en allmän avgiftsfri förskola skall införas för fyra- femåringarna fr.o.m. den 1 januari år 2003. På så vis vill regeringen ge alla barn, oberoende av bakgrund, möjlighet till en bra start i livet.

Familjeutredningen

Regeringen tillsatte under år 2000 en utredning för att se över den ekonomiska familjepolitiken. Familjeutredningen lämnade sitt slutbetänkande Ur fattigdomsfällan (SOU 2001:24) i februari 2001. Utredningen hade till sin uppgift att analysera barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag till barnfamiljer. Avsikten var att förutsättningslöst pröva möjligheterna för att inom ramen för den generella välfärdspolitikerna förändra och modernisera de familjeekonomiska stödsystemen. Syftet var också att pröva om det är möjligt att förändra bidragsgivningen i en riktning som innebär att margineffekterna minskar samtidigt som den fördelningpolitiska träffsäkerheten ökar.

Utredningen har ägnat särskild uppmärksamhet åt bostadsbidragen då de står för en stor del av margineffekterna för barnfamiljer. Utredningens betänkande remissbehandlades under våren och sommaren år 2001 och är för närvarande under beredning inom Regeringskansliet.

Uppdrag om underhållsstöd

En särskild utredare skall göra en översyn av lagen om underhållsstöd. Utgångspunkt för arbetet skall vara att det nuvarande underhållsstödssystemet i huvudsak fungerar bra. Kritik har dock framförts på vissa punkter, så som utformningen av återbetalningskrav för bidragsskyldiga föräldrar med många barn samt beaktandet av om någon av föräldrarna sammanbor med en ny partner och därmed har större ekonomiskt utrymme. Utredaren skall föreslå hur underhållsstödssystemet skulle kunna förbättras inom kritiserade områden. Det finns också skäl som talar för en större samsyn mellan de system som på olika sätt garanterar försörjningen för barn som lever med endast en förälder; underhållsbidrag, underhållsstöd och barnpension. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2003.

Ekonomiska familjestödet

Ett antal förändringar har sedan år 1999 gjorts inom familjepolitiken med syfte att förbättra situationen för barnen och deras familjer. Bl.a. har allmänt barnbidrag, förlängt barnbidrag samt studiebidrag höjts vid två tillfällen till en nuvarande nivå på 950 kronor. Även flerbarnstillägget har höjts vid två tillfällen. Föräldrapenningen har förlängts med 30 dagar till nuvarande totalt 480 dagar. Sammanlagt 60 dagar reserveras numera till pappan respektive mamman, vilket i praktiken innebär att det i försäk-

ringen i och med detta finns två s.k. pappamånader med syfte att öka pappornas utnyttjande av försäkringen och deltagande av vården av barnet.

Föräldrars samtycke till adoption, m.m.

I departementspromemorian (Ds 2001:53) Föräldrars samtycke till adoption m.m. görs bedömningen att de utomordentligt ingripande rättsverkningarna av ett adoptionsbeslut liksom barnets kontaktbehov med och rätt till båda sina biologiska föräldrar talar för att det bör bli svårare att genomföra en adoption mot en icke vårdnadshavande förälders vilja. Det föreslås därför att nuvarande bestämmelser om samtycke till adoption ändras så att samtycke till adoptionen som huvudregel skall ges av båda föräldrarna, dvs. även av en förälder som är utan del i vårdsnaden. I departementspromemorian behandlas vidare frågor om öppenhet angående adoptivbarns ursprung och om kontakt mellan adoptivbarn och biologiska föräldrar. För att understryka vikten av att barnet får kännedom om adoptionen och om sitt ursprung föreslås det i promemorian att en bestämmelse införs i föräldrabalken om att den eller de som har adopterat ett barn så snart det är lämpligt skall upplysa barnet om att det är adopterat. Promemorian är för närvarande föremål för remissbehandling.

Olovligt bortförda barn

Sverige har under senare år fått viss kritik för att inte uppfylla sina åtaganden enligt Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Kritiken har gått ut på att barn som olovligt förts hit eller hålls kvar här inte har återförts i enlighet med konventionens bestämmelser. Frågor om olovligt bortförda och kvarhållna barn har också behandlats av riksdagen (bl.a. i bet. 2000/01:LU16 och 2001/02:LU9). Den svenska uppfattningen är visserligen att Sverige uppfyller sina åtaganden. Mot bakgrund av kritiken pågår dock inom Regeringskansliet en översyn av lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

Lagen och dess tillämpning har bl.a. diskuterats i en arbetsgrupp med företrädare för Justitiedepartementet, Socialdepartementet och Utrikesdepartementet. Det fortsatta arbetet med översynen har anförtrotts en s.k. bokstavsutredare. Uppdraget skall redovisas senast den 1 juli 2002.

I syfte att underlätta återföranden av olovligt bortförda eller kvarhållna barn, föreslog regeringen i 1999 års budgetproposition att 1 miljon kronor skulle avsättas för att täcka resekostnader och andra kostnader i samband med barns återförande till hemviststaten. Till grund för förslaget låg Sveriges åtaganden enligt FN:s barnkonvention att bekämpa olovliga bortföranden av barn. Medlen skulle disponeras av UD och utnyttjas för konventionsärenden och icke-konventionsärenden. Riksdagen beslutade därefter om ett sådant anslag.

Under åren 1999–2001 har anslaget tagits i anspråk för täckande av kostnader avseende barns återförande, sökande förälders inställelse i

domstol samt uppdrag till International Social Service (ISS) att etablera kontakt med den förälder som fört bort ett barn.

I budgetpropositionen för år 2002 sägs för anslaget nyttjande under år 2002 att anslaget utgörs av ett belopp om 500 000 kronor för täckande av kostnader för återförande till hemviststaten av barn som olovligen har förts bort eller kvarhållits. Kostnaderna får avse resor, översättning och andra kostnader som har ett samband med återförandet till hemviststaten av ett bortfört eller kvarhållet barn. Beloppet får numera även avse kostnader som har till syfte att säkerställa rätten till umgänge med barn samt kostnader för centralmyndigheten att ordna kurser och seminarier i syfte att informera om dessa frågor.

Juridiskt biträde för barn i vissa särskilt konfliktfyllda vårdnads-, boende- och umgängestvister

Lagutskottet (bet. 1998/99:LU18) behandlade våren 1999 ett motionsyrkande rörande möjligheten att förordna ett juridiskt biträde för barn i vårdnads- och umgängestvister. Utskottets slutsats var att det inte helt kunde uteslutas att införande av möjligheten att kunna förordna juridiskt biträde för barn i vissa särskilt konfliktfyllda vårdnads- och umgängestvister ytterligare skulle stärka barnets rätt. Utskottet ansåg att frågan borde bli föremål för särskild uppmärksamhet inom ramen för det utredningsarbete som bedrevs i anledning av Europarådskonventionen om utövandet av barns rättigheter. Utskottet hemställde att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört. Riksdagen biföll hemställan. Frågan om särskilt biträde för barn behandlas i den departementspromemoria om Europarådskonventionen om utövandet av barns rättigheter som kommer att färdigställas under våren 2002 (se avsnitt 10.1).

Uppdrag till Statens Folkhälsoinstitut om stöd i föräldraskapet

Regeringen har i beslut den 20 juni 2001 gett Statens Folkhälsoinstitut i uppdrag att samla in, analysera och sprida kunskap om hur föräldrastöd av olika slag kan utformas för att göra verklig nytta. Institutet har erhållit särskilda medel för detta uppdrag.

Bakgrunden till uppdraget är Föräldrautredningens betänkande Stöd i föräldraskapet (SOU 1997:161). I betänkandet fanns inga förslag till lagändringar eller särskilda statsbidrag av det slag riksdagen behöver besluta om. Däremot pekade utredningen på behov av att föräldrastödet stärks inom kommuner och landsting, att frivilligorganisationer får stöd i sitt arbete med att informera föräldrar och att gränserna mellan olika huvudmän blir klarare.

Institutet skall belysa hur olika slags föräldrastöd och föräldrautbildning påverkar barnens situation i familjen. Att tillgodose barnets rätt till respekt för sin person och rätt att bli hörd i frågor som berör det är en viktig metodfråga. En annan fråga att studera är hur barn och föräldrar kan få vara med och bestämma om åtgärder som berör barnet och familjen inom barnomsorg, skola och andra verksamheter där barnen finns. Vidare anges i uppdraget att det är viktigt att befintlig verksamhet utvär-

deras så att det står klart att de metoder som används är bra och effektiva. Hur barnen påverkas av verksamheterna skall också belysas. Institutet skall ställa samman beskrivningar och analysera verksamhet som bedrivs på lokal nivå. Arbetet skall ske i samverkan med Barnombudsmannen, Socialstyrelsen, Skolverket, Ungdomsstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet.

Arbetet skall bedrivas i projektform och pågå fram till den 30 juni 2004. Institutet skall fortlöpande lämna redovisning till regeringen om hur arbetet fortskrider och uppdraget skall slutredovisas den 31 december 2004.

Barn med frihetsberövade föräldrar

I regleringsbrevet för år 2000 för kriminalvården öronmärktes 3 miljoner kronor i syfte att genomföra insatser i enlighet med de förslag som lämnats i Kriminalvårdsstyrelsens och Socialstyrelsens gemensamma rapport ”Barn med frihetsberövade föräldrar”. En rad åtgärder har därefter vidtagits inom kriminalvården. Möjligheterna för barn att besöka sina föräldrar i anstalter och häkten har förbättrats genom att besökslägenheter och besöksrum har tillskapats och inretts med tanke på barns behov. På samtliga slutna anstalter för kvinnor finns nu bostadsrum som medger boende med spädbarn. Personal från i princip samtliga anstalter har deltagit i utbildning för att kunna genomföra föräldrautbildning i studiecirkelform med intagna. Sådan föräldrautbildning med intagna har därefter påbörjats. I regleringsbrev och på andra sätt har regeringen följt upp hur kriminalvården arbetar vidare med dessa frågor.

Uppdrag om utvisning på grund av brott – de dömda och deras barn

Justitiedepartementet har i juni 2001 gett en utredare i uppdrag att ur ett barnperspektiv se över utvisning på grund av brott. Uppdraget är tänkt att analysera frågeställningen generellt utifrån gällande lagstiftning, förarbeten och rättspraxis, och att särskilt utreda följande tre frågor:

- domstolarnas vetskap om barnets situation vid utvisning av föräldern,
- om barnet skall påverka utvisningsperiodens längd, samt
- om föräldern skall ha möjlighet att tillfälligt besöka sina barn i Sverige efter verkställd utvisning.

Uppdraget skall rapporteras till Justitiedepartementet senast den 15 juni 2002. Utredningen kommer att lägga tonvikten vid den utvisades biologiska och/eller adopterade barn, men makes eller sambos barn kan bli relevant för det fall den utvisade faktiskt fungerar som en förälder för det barnet. Utredningen kommer däremot inte att beakta barn som befinner sig utanför landets gränser.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fick för några år sedan i uppdrag att kartlägga – ur ett barnperspektiv – vilka personer som utvisades på grund av brott ur Sverige. Rapporten (BRÅ:s rapport 2000:18) utvisade att cirka 5 000 personer dömdes till utvisning på grund av brott under åren 1989–1998. Av dessa hade cirka 25 procent barn som tillfälligt eller permanent bodde i Sverige, dvs. ungefär 200 barn per år berördes av en

förälders utvisning. Därtill framkom att domstolarna hade en högre ”tröskel” för att utvisa en person som hade barn här; det var i nästan samtliga fall fråga om allvarlig brottslighet eller återfall i brott. Utredningen är en uppföljning av BRÅ:s rapport.

Flickor i patriarkala familjer

En slutsats från de diskussioner som regeringen fört med företrädare för myndigheter och frivilligorganisationer om familjer med patriarkala värderingar, är behovet av bättre kunskaper hos framför allt socialtjänsten om familjer med andra normsystem och vilka konsekvenser det får för familjemedlemmarnas levnadsvillkor. Dessa kunskaper behöver även personal inom skolan, ungdomsmottagningar och andra institutioner som kan komma i kontakt med flickor som utsätts för våld eller hot om våld.

Regeringen har därför gett Socialstyrelsen i uppdrag att, utifrån befintlig lagstiftning och kunskap, utforma skriftlig information till socialtjänsten i dess arbete för utsatta flickor. Denna information skall distribueras till alla berörda enheter inom den kommunala socialtjänsten. Distributionen skall vara genomförd senast den 1 maj 2002.

Regeringen har även avsatt medel för att framställa ett utbildningsmaterial till personal inom skola, socialtjänst och ungdomsmottagningar som behandlar vilka konsekvenser olika normsystem på individ-, familje- och samhällsnivå kan få för familjemedlemmarnas levnadsvillkor. Materialet kommer även att göras tillgängligt på nätet.

Det är viktigt att socialtjänstens arbete i högre utsträckning bygger på kunskap och beprövad erfarenhet. Mot den bakgrunden gav regeringen år 2001 Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en samlad strategi för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Totalt 50 miljoner kronor har avsatts under tre år för att genomföra strategin.

Länsstyrelserna i de tre storstadslänen har av regeringen fått särskilda medel för att under respektive landshövdingens ledning, och i samarbete med kommuner och kvinnojourer, finna en skyndsam lösning på frågan om behovet av jourbostäder särskilt avsedda för utsatta flickor. Regeringen har avsatt 2 miljoner kronor för detta ändamål.

Integrationsverket har sedan flera år prioriterat projekt som syftar till jämställdhet mellan könen, ökade kunskaper om det svenska samhället och förbättrade kunskaper om barns och ungdomars villkor. Under år 2002 skall Integrationsverkets särskilt belysa uppväxtvillkoren för barn och ungdomar med invandrarbakgrund. Integrationsverket har på regeringens uppdrag utarbetat rapporten *Låt oss tala om flickor...* (rapport 2000:16) om situationen för vissa särskilt utsatta flickor. Integrationsverket föreslår i rapporten en serie åtgärder för att på kort och lång sikt uppmärksamma och underlätta flickornas situation.

Parallellt med Integrationsverkets arbete studerade Ungdomsstyrelsen på regeringens uppdrag villkoren i allmänhet för flickor med utländsk bakgrund. I Rapport om flickor med annan etnisk och kulturell bakgrund (maj 2000) redovisade Ungdomsstyrelsen de erfarenheter som finns i organisationer och kommuner av arbete för att stärka ställningen för flickor med annan etnisk och kulturell bakgrund. En av rapportens slutsatser är att arbetet med att synliggöra flickor med utländsk bakgrund bör ha sin utgångspunkt i ett generellt jämställdhetsperspektiv, där fokus

måste flyttas från den enskilda individen till det omgivande samhället. Ungdomsstyrelsen pekar också på behovet av ytterligare kunskap om uppväxtvillkoren för dessa flickor.

Bland de flickor och kvinnor som söker skydd i Sverige kan det finnas personer som behöver skydd från medlemmar i den egna familjen eller andra släktingar. Migrationsverket har på uppdrag av regeringen därför utarbetat riktlinjer för hur flickors och kvinnors skyddsbehov bättre skall uppmärksammas i asylprocessen. Uppdraget redovisades i april 2001.

I december 2001 avsatte regeringen 1 500 000 kronor för år 2002 för att stödja projekt som belyser problemställningar ur ett jämställdhets- och integrationsperspektiv och stödjer utsatta flickor i patriarkala familjer. Projekten beräknas komma i gång under våren 2002.

Inom skolans område skall pedagogiskt kvalificerade resurspersoner utbildas i jämställdhet och genuskunskap. Det skall finnas minst en sådan utbildad lärare eller pedagog i samtliga kommuner år 2004. Dessutom har regeringen beslutat att 5 miljoner kronor skall användas i arbetet med att förebygga och motverka kränkande behandling genom utbildningsinsatser främst riktade till flickor. Regeringen har även uppdragit åt Skolverket att ta fram och sprida exempel på hur skolor och kommuner i samverkan med olika organisationer och myndigheter arbetar med jämställdhet och social och etnisk mångfald. Uppdraget skall redovisas senast den 30 april år 2003.

4.2.2 Barn med funktionshinder

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för år 2001 i uppdrag att kartlägga på vilket sätt landstingens barn- och ungdomshabiliteringar är tillgängliga för barn och ungdomar med olika funktionshinder i olika åldrar. Kartläggningen skall även omfatta samverkan med andra verksamheter kring utformningen och innehållet i insatserna till barnen och ungdomarna samt deras familjer. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2003.

I samma regleringsbrev fick Socialstyrelsen även i uppdrag att redovisa på vilket sätt myndigheten har förstärkt sina rådgivnings- och informationsinsatser till kommuner och landsting för att öka användningen av individuella planer enligt Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) (HSL). Planerna är ett viktigt verktyg för samverkan och ansvarsfördelning mellan de parter som svarar för stöd till den enskilde. Uppdraget har redovisats till regeringen (S2002/1905/ST). Socialstyrelsen har dessutom publicerat två rapporter inom ramen för uppdraget.

Hösten 2001 tillsatte regeringen en särskild utredare för att se över vissa hjälpmedelsfrågor samt vissa insatser enligt LSS. En av uppgifterna är att analysera hjälpmedelsförsörjningen inom förskolan och övriga skolväsendet. Förtydligandena vad gäller LSS avser bl.a. reglering av insatsen rådgivning och annat personligt stöd där innebörden och gränsdragningen till andra insatser är oklar. Utredningen skall vara klar senast den 15 september 2003.

Helhetssynen mellan exempelvis barns uppväxtvillkor, ekonomisk och social trygghet samt delaktighet och inflytande i samhället är viktigt vad gäller att främja barns hälsa. Regeringen har även under lång tid arbetat med mer riktade åtgärder för att skydda barn från ohälsoeffekter av tobak, alkohol och narkotika.

År 1997 ändrades Tobakslagen (1993:581) och ett förbud infördes att sälja tobaksvaror till den som är under 18 år. Tillgängliga data tyder dock på att åldersgränsen inte har efterlevts på ett tillfredsställande sätt. Regeringen har därför i propositionen Vissa tobaksfrågor (prop. 2001/02:64) föreslagit att ett system skall införas med anmälningsplikt för dem som i näringsverksamhet säljer tobak i kombination med en avgiftsfinansierad kommunal tillsyn. På så sätt får kommunen kännedom om de näringsidkare som i kommunen säljer tobak så att de kan bli föremål för tillsyn och riktad information. Regeringen har även i nämnda proposition aviserat sin avsikt att avsätta 20 miljoner årligen för metodutveckling av tobaksprevention särskilt riktat till barn och ungdomar.

Riksdagen beslutade i februari 2001 om en nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador (prop. 2000/01:20, bet. 2000/01:SoU8, rskr. 2001/01:144). Syftet med handlingsplanen är att för de närmaste fem åren lägga fast grundvalarna för en alkoholpolitik som leder till minskad alkoholkonsumtion och begränsade alkoholskador, inte minst bland unga. En kommitté (Alkoholkommittén 2001:02) har fått regeringens uppdrag att samordna insatserna på nationell nivå och att i samspel med kommuner och landsting stimulera insatser enligt handlingsplanen på regional och lokal nivå. När det gäller barn och ungdomar syftar insatserna till att minska såväl tillgången till alkohol som efterfrågan. Satsningar på information i skolan och drogfria fritidsgårdar liksom andra alkoholfria miljöer är viktiga inslag i handlingsplanen.

För att uppmuntra till fler positiva kommunala initiativ har Svenska Kommunförbundet fått sammanlagt 5,4 miljoner kronor av regeringen för att i samarbete med Fritidsforum under en tvåårsperiod utveckla förebyggande alkoholarbetet inom fritidsgårdsverksamheten.

I propositionen Nationell narkotikahandlingsplan (prop. 2001/02:91) som överlämnades till riksdagen den 17 januari 2002 anges huvudinriktningen för den kommande narkotikapolitiken. Målet är att minska nyrekryteringen till missbruk, förmå missbrukare att upphöra med sitt missbruk samt att minska tillgången på narkotika i samhället. Regeringen föreslår bl.a. att Statens skolverk får i uppdrag att i samarbete med Statens folkhälsoinstitut analysera vilka insatser som kan vidtas för att stärka den narkotikaförebyggande verksamheten i skolan samt att alla ungdomar och föräldrar bör ha tillgång till lokal rådgivning i frågor som rör alkohol, narkotika och missbruk. En särskild nationell narkotikasamordnare har utsetts för att genomföra och följa upp handlingsplanen. Handlingsplanen gäller t.o.m. år 2004.

Särskilda medel för alkohol- och narkotikaförebyggande insatser fördelas av länsstyrelserna till kommuner och organisationer i enlighet med direktiv från regeringen. Resurserna, 75 miljoner kronor, är avsedda för insatser för barn till missbrukare och barn i familjer där våld och övergrepp mellan vuxna förekommer och utgör ett led i arbetet med att för-

verkliga den nationella handlingsplanen (prop. 2000/01:20) för att förebygga alkoholskador. På nationell nivå skall Socialstyrelsen tillsammans med Statens folkhälsoinstitut följa upp och utvärdera hur anvisade medel används.

I regleringsbrevet för år 2002 gäller för Institutet för Psykosocial Medicin (IPM) samordnade folkhälsoarbete att barn- och ungdomsforskningen i relation till stress och psykisk/psykosomatisk hälsa skall ges en bredare inriktning jämfört med tidigare år. IPM skall även fortsätta att redovisa på vilket sätt barnperspektivet har beaktats såväl internt som externt utifrån FN:s barnkonvention.

Kunskapen om utvecklingen av psykisk hälsa hos barn och ungdomar behöver förbättras. Socialstyrelsen har under år 2001 bl.a. fått i uppdrag att utreda förutsättningarna för återkommande mätningar av barns och ungdomars psykiska hälsa.

Regeringen beslutar om delmål för ungdomspolitiken (Ju2001/6870/U). Ett flertal av delmålen för år 2001 berör ungas hälsa. Ett handlar om att andelen ungdomar med psykisk ohälsa skall minska. Andra mål tar sikte på minskad tobak-, alkohol- och narkotikaanvändning bland ungdomar. Ungdomsstyrelsen skall i samråd med berörda myndigheter och Svenska kommunförbundet följa upp och analysera utvecklingen av ungdomars villkor i förhållande till samtliga delmål. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 30 april 2002.

Barnpsykiatri

I sitt slutbetänkande *Det gäller livet – stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem* (SOU 1998:31) identifierar Barnpsykiatrikommittén bl.a. ett ökat behov av att arbeta förebyggande med inriktning på barn och ungdomar. Kommittén har i sitt arbete och slutbetänkande granskat barns och ungdomars psykiska ohälsa liksom hur deras vårdbehov tillgodoses och fastslagit att en stor andel barn och ungdomar uppvisar olika former av psykisk ohälsa.

Barnpsykiatrikommittén lyfter även fram att vården fungerar otillfredsställande för ungdomar med allvarlig psykisk ohälsa som anorexi/bulimi, psykos, depression med suicidrisk och svåra tvångssyndrom. Kommittén konstaterar vidare att det för ungdomar som befinner sig i gränslandet mellan barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri ofta uppstår olyckliga och onödiga kontinuitetsbrott i samband med övergången mellan de båda specialiteterna. Kommittén lyfter även fram att utagerande ungdomar med missbruksproblem och psykiska problem inte får tillräcklig psykiatrisk vård.

Regeringen delar Barnpsykiatrikommitténs bedömning att det är ytterst angeläget att förbättra omhändertagandet av barn och ungdomar med psykisk ohälsa. Regeringen har därför slutit ett avtal med Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet i vilket parterna enats om insatser inom bland annat psykiatriområdet. Detta avtal om utvecklingsinsatser redovisas i propositionen *Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården* (prop. 1999/2000:149). I avtalet ingår att landsting och kommuner får ett resurstillskott på sammanlagt nio miljarder kronor under åren 2002–2004. Medlen skall fördelas med 70 procent till landstingen och 30 procent till kommunerna.

I avtalet har parterna kommit överens om att landstingen skall svara för att barn och ungdomar som visar tecken på psykiska problem erbjuds tidigt och adekvat stöd. Regeringen anser att det är viktigt att arbeta i förebyggande syfte för att förhindra att nedstämdhet, trötthet, sömnstörningar, oro, ångestkänslor m.m. bland barn och ungdomar fördjupas och leder till utvecklandet av allvarlig psykisk ohälsa.

Regeringen instämmer i att det måste finnas flexibla gränser mellan barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri. Inom flertalet landsting pågår också arbete för att integrera barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri. Regeringen anser dock att verksamheten bör stödjas inom ramen för resurstillskottet till landstingen i stället för med särskilda stimulansmedel. Parterna har därför i avtalet om utvecklingsinsatser kommit överens om att landstingen skall svara för att tillgodose vårdbehoven hos ungdomar i åldersgruppen 16–25 år genom samordnade insatser mellan barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri.

Slutligen anser regeringen att det är angeläget att stimulera metodutveckling inom barn och ungdomspsykiatri i syfte att ge adekvat vård till de ungdomar som har både psykiska problem och missbruksproblem. Mot denna bakgrund har regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet i avtalet om utvecklingsinsatser enats om att landstingen skall utveckla vårdinnehållet för barn och ungdomar med psykiska problem och samtidigt missbruk.

4.2.4 Barn i socialtjänsten

En viktig förändring inom socialtjänstens område skedde i och med de ändringar som gjordes i socialtjänstlagen från och med den 1 januari 1998. Då infördes principen om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals i alla frågor som rör det. I den reformering av socialtjänstlagen som har trätt i kraft den 1 januari 2002 har bestämmelsen om barnets bästa har fått en egen paragraf (1 kap. 2 §) och det har förtydligats att med barn avses varje människa under 18 år. I lagen har vidare införts en bestämmelse om att en plan för den vård som socialnämnden avser att anordna alltid skall upprättas när ett barn behöver vårdas utanför det egna hemmet (11 kap. 5 §). Vårdplanen skall även innehålla åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för.

Regeringen har ansett det angeläget att även barn som lever i familjer som uppbär ekonomiskt bistånd (socialbidrag) får del av de familjeekonomiska satsningar som en höjning av nivån på barnbidraget innebär. Konsumentverket har justerat skäliga levnadskostnader inför år 2002 med hänsyn till den pris- och konsumtionsutveckling som varit. Justeringarna påverkades delvis av att barnbidraget höjts och ledde till vissa standardförbättringar för barn. Riksnormen för beräkning av skäliga levnadskostnader (2 kap. 1 § socialtjänstförordningen 2001:937) har för år 2002 justerats i enlighet härmed.

Länsstyrelserna har i regleringsbrev för åren 1998–2000 haft i uppdrag att följa och redovisa hur bestämmelserna om barnets bästa fått genomslag i socialtjänstens verksamhet. Vidare har Socialstyrelsen haft i uppdrag att öka kunskaperna i kommunerna om barnets bästa och att

medverka till att kommunernas socialtjänst förbättrar sina insatser för barn och unga.

Sammanställningen av resultatet av den sociala tillsynen för år 2000 redovisar positiva effekter av lagändringarna. Barnen och barnets bästa har fått en starkare ställning i socialtjänstens arbete. Det är vanligare med riktlinjer för hur barnets bästa skall tas tillvara och det har blivit vanligare att utredare även talar med barnen.

Ändå är det inte ovanligt att barnets behov, det behov som utreds, inte framgår av barnavårdsutredningarna. Det förekommer även allt för ofta att det saknas ett barnperspektiv i s.k. socialbidragsärenden.

Det har framkommit att det i stor utsträckning saknas en samsyn om innebörden av begreppen barnets bästa och barnperspektiv. Det försvårar arbetet med att stärka barnens ställning i socialt arbete. Begreppen behöver därför definieras och konkretiseras.

Enligt Socialstyrelsens årsredovisning pågår ett arbete som syftar till att utveckla begreppen kring barnets bästa och barnperspektivet i handläggningen av ärenden som avser barnfamiljer som har ett långvarigt behov av ekonomiskt bistånd. Arbetet utförs i samverkan mellan länsstyrelserna och Socialstyrelsen.

Enligt regleringsbrevet för år 2002 skall Socialstyrelsen redovisa sina insatser för att hänsynen till barnets bästa skall beaktas inom socialtjänstens verksamheter samt göra en bedömning av effekterna av insatserna.

4.2.5 Barn i asylprocessen

Asylsökande och gömda barns rätt till hälso- och sjukvård

Landstingen är sedan den 1 januari 1997 ansvariga för att samtliga asylsökande m.fl. erhåller akut sjukvård och tandvård samt sjukvård och tandvård som inte kan anstå. Därutöver ges viss annan vård, exempelvis mödra- och förlossningsvård.

Asylsökande barn har rätt till i princip samma hälso- och sjukvård samt tandvård som andra i Sverige bosatta barn. Asylsökande skall även erbjudas hälsoundersökning enligt riktlinjer i allmänna råd från Socialstyrelsen. För denna vård lämnar staten ersättning per asylsökande till landstingen.

I enlighet med en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet beslutade regeringen i mars 2000 att barn som hålls gömda inför verkställighet av avvisnings- eller utvisningsbeslut skall tillförsäkras hälso- och sjukvård enligt samma grunder som asylsökande barn. Frivilligorganisationerna har, liksom hittills, lovat att medverka till att barnen kan söka sig till lämplig vårdgivare.

Asylsökande barns rätt till skola

Sedan den 1 januari år 2002 har asylsökande barn och barn som beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd med stöd av 2 kap. 4 a § utlänningslagen (1989:529) (s.k. massflyktingar) tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg på i huvudsak samma villkor som gäller för barn som är bosatta i Sverige. Det-

samma gäller för barn som av andra skäl ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och getts rätt att vistas här medan ansökan prövas. Statlig ersättning lämnas till kommunerna.

Ensamkommande barn

De flesta utländska barn som kommer till Sverige gör det tillsammans med sina föräldrar. År 2001 kom dock 461 barn utan förälder eller annan vårdnadshavare. 187 av barnen kom från Irak, andra huvudsakliga ursprungsländer var Somalia, Afghanistan, Bosnien-Hercegovina, Jugoslavien, Iran och Ryssland. Dessa barn befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Regeringen har i beslut den 28 februari 2002 uppdragit åt Migrationsverket och Socialstyrelsen att senast den 31 maj 2002 gemensamt och i samråd med Integrationsverket och Barnombudsmannen förbättra mottagandet av ensamkommande barn. Regeringen anger i uppdraget att det skall genomföras i samverkan med Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och andra berörda organisationer. Uppdraget innebär följande:

- Kartlägga och analysera bakgrunden till att barn kommer ensamma till Sverige, i vilken omfattning det sker och vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas.
- Med utgångspunkt i gällande lagstiftning förbättra samverkan mellan myndigheter för att de barn som kommer ensamma till Sverige skall ges samma skydd och stöd som svenska barn och att barnets bästa alltid kommer i främsta rummet.
- Utredda i vad mån det finns oklarheter i lagstiftningen. Vid behov skall författningsändringar föreslås.
- Lämna förslag om hur en samlad information om mottagandet av ensamkommande barn skall spridas.

En utgångspunkt för regeringsuppdraget är det arbete som pågått mellan Migrationsverket, Socialstyrelsen, Integrationsverket och Svenska Kommunförbundet. Migrationsverket redovisade den 20 december 2001 ett utkast till rapport över arbetsgruppens arbete. Uppdraget i denna del innebar också att på längre sikt se över hur samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer bör fungera och om det finns behov av ändringar i gällande regler, såsom i fråga om tillsyn av boendeformer.

Regeringen anför vidare i beslutet vidare att ansvarsfördelningen mellan myndigheterna framgår av lagstiftningen, bl.a. socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen om mottagande av asylsökande m.fl., men att det uppenbarligen finns svårigheter i samverkan mellan myndigheter när det gäller mottagandet av de ensamkommande barnen för att tillförsäkra dem skydd och stöd i enlighet med gällande lagstiftning.

Det kan även finnas oklarheter i lagstiftningen, till exempel rörande begreppet vistelsekommun. Regeringsuppdraget handlar vidare om att kartlägga och analysera de ensamkommande barnens sociala bakgrund och deras väg till Sverige såsom hur många barn det handlar om, i vilka åldrar de är och av vilket kön. Vidare frågor om varför barnen har lämnat sina vårdnadshavare och det land de kommer från samt hur deras kontaktnät ser ut i hemlandet och i Sverige.

Migrationsverket presenterade i februari 2001 rapporten Barn i utlänningsärenden. Rapporten behandlar främst nedanstående delområden och rapporten lämnar konkreta förslag på åtgärder som skulle öka genomslagskraften för FN:s barnkonvention i praktiken: Gömda barnfamiljer, asylprocessen för barn i familj, barn i tillståndsprocessen, ensamkommande barn i asyl- och tillståndsprocesserna samt en ytterligare höjning av barnkompetensen

Projektet föreslår konkreta åtgärder för hur arbetet skall bedrivas vidare. Slutsatser som dras i rapporten är bl.a. att samverkan internt inom Migrationsverket och i förhållande till externa aktörer behöver öka och att inblandades roller behöver tydliggöras vid möten och i bildandet av nätverk. Ett exempel är samarbetet mellan Migrationsverket och de sociala myndigheterna, varvid måste beaktas gällande sekretesslagstiftning. Vidare att utbildning av personal bör prioriteras och att det av beslut och annan dokumentation alltid bör framgå på vilket sätt barnkonventionens bestämmelser bör beaktas. Projektet föreslår också särskilda interna riktlinjer för samtal med barn under asylutredningen.

4.2.6 Barn i rättsprocessen

Unga lagöverträdare

Unga lagöverträdare särbehandlas i det straffrättsliga systemet. En utgångspunkt för lagstiftning om unga lagöverträdare är att fängelsestraff motverkar en ung människas möjlighet att föra ett laglydigt liv. Huvudansvaret för unga lagöverträdare ligger hos socialtjänsten som har de bästa förutsättningarna för att tillgodose unga lagöverträdares särskilda behov av stöd och hjälp.

Den 1 januari 1999 infördes påföljden sluten ungdomsvård för ungdomar i ålderskategorin 15–17 år. Avsikten var att påföljden i stort sett skulle ersätta fängelsestraff för denna ålderskategori, eftersom fängelse är en olämplig miljö för barn och ungdomar. Om någon begått brott innan han eller hon fyllt 18 år och om rätten finner att påföljden bör bestämmas till fängelse skall den i stället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård på viss tid. Den unges behov av vård tillmäts stor betydelse vid verkställigheten av straffet. (Jfr art. 40.4 i barnkonventionen som anger att alternativ till anstaltsvård skall finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet.) Sedan påföljden sluten ungdomsvård infördes har endast ett fåtal unga dömts till fängelse.

Den 1 januari 1999 genomfördes även förändringar när det gäller påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten. Kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet har givits större utrymme när det gäller denna påföljd. En möjlighet att förena påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten med ungdomstjänst infördes också.

Regeringen gav den 30 augusti 2001 Brottsförebyggande rådet, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse i uppdrag att följa upp och utvärdera påföljderna sluten ungdomsvård och överlämnande till vård inom socialtjänsten, såväl inom ramen för det straffrättsliga systemet som

verkställigheten. Uppdraget skall redovisas senast den 29 november 2002. Skr. 2001/02:166

Rikspolisstyrelsen skall enligt regleringsbrevet för 2002 redovisa det brottsbekämpande arbete som har bedrivits när det gäller ungdomar i åldrarna 12–17 år. Av redovisningen skall bl.a. framgå vilka åtgärder som vidtagits för att identifiera unga gärningsmän, med syfte att motverka nyrekryteringen till s.k. kriminella karriärer.

I budgetpropositionen för år 2002 anför regeringen att arbetet med att förhindra att barn och ungdomar rekryteras till en kriminell livsstil är en av huvuduppgifterna för såväl kriminalpolitiken, som för föräldrar och skola m.fl. Brottsförebyggande rådet lade under år 2001 fram en rapport där olika riskfaktorer för brottslighet, liksom vilka tidiga åtgärder som kan sättas in för att förhindra en brottslig karriär granskades.

Viktig är också föräldrars stödjande och uppfostrande roll. Brottsförebyggande rådet genomför här ett projekt som syftar till att genom framför allt utbildning och nätverksbyggnad stödja vuxna i deras roll som föräldrar.

Brottsförebyggande rådet utvärderar för närvarande olika projekt som syftar till brottsförebyggande åtgärder för barn och ungdomar. Då barn och ungdomar tillbringar en så stor del av sin tid i skolan så kommer Brottsförebyggande rådet under året bl.a. ge ut en skrift med tips på hur skolan kan arbeta brottsförebyggande. Dessutom arbetar Brottsförebyggande rådet med att ta fram en lärarhandledning i ämnet.

Brottsförebyggande rådet fortsätter även att kartlägga brottsligheten och problembeteendet bland landets niondeklassare. Studien görs för fjärde året. Dessa undersökningar bidrar med kunskap om ungdomsbrott och dess utveckling.

Medling med anledning av brott

Regeringen är positiv till medling för unga lagöverträdare. Avsikten är att medling för unga lagöverträdare tills vidare skall finansieras genom statliga bidrag, som fördelas av Brottsförebyggande rådet.

Regeringen har för avsikt att i mars 2002 överlämna en proposition till riksdagen angående en särskild lag om medling med anledning av brott. Medling definieras som ett frivilligt möte mellan en gärningsman och ett brottsoffer inför en opartisk medlare för att tala om brottet. Medling skall bl.a. syfta till att gärningsmannen får ökad kunskap om brottets konsekvenser och att brottsoffret ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser. Medling skall ske i bägge parterns intresse och ha som mål att minska de negativa följderna av brottet. Förslaget till ny lag om medling grundas på ett betänkande av Utredningen om medling vid ungdomsbrott (SOU 2000:105).

Handläggning av ungdomsmål

De tidigare gällande reglerna om handläggning av ungdomsmål reformerades år 1995. De grundläggande avsikterna med de bestämmelser som då infördes var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som

berörs när ungdomar misstänks för brott. En viktig ambition var vidare att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Det yttersta syftet med reformen var att den skulle ha en brottsförebyggande effekt. Reformen utvärderades år 2000. Utvärderingen visar att avsikterna med reformen har uppfyllts och att några stora förändringar inte behövs. Vissa ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) och i rättegångsbalken har dock ansetts nödvändiga.

Rätten till offentlig försvarare

Beträffande rätten till offentlig försvarare förelåg tidigare en skillnad mellan ett barn som är tilltalad i ett brottmål och ett barn som endast är misstänkt för brott. Barnkommittén, som hade i uppdrag att göra en översyn av svensk lagstiftning och praxis i förhållande till barnkonventionen, ansåg att det inte var förenligt med konventionens bestämmelser att det fanns en skillnad i förutsättningarna för att ha rätt till offentlig försvarare beroende på var i den rättsliga processen barnet befinner sig (SOU 1997:116 s. 484).

Med anledning härav ändrades den 1 juli 2001 den ifrågavarande bestämmelsen (24 § LUL) så att rätten till offentlig försvarare även gäller misstänkta under 18 år (SFS 2001:152, prop. 2000/01:56, bet. 2000/01:JuU18, rskr. 2000/01:170). I likhet med vad som gällde tidigare skall dock offentlig försvarare normalt inte förordnas i de fall där det är uppenbart att den misstänkte inte har behov av det biträde och stöd som en offentlig försvarare kan ge.

När barn under 15 år misstänks för brott

Det är viktigt att utredningar där barn under 15 år misstänks för brott kan ske snabbt och med stor hänsyn till barnet. För att understryka vikten av snabb handläggning ändrades LUL den 1 juli 2001 på så sätt att ett särskilt skyndsamhetskrav infördes för dessa utredningar. Självfallet måste hänsyn tas till barnets ålder och utvecklingsnivå. Barn kan ofta behöva längre tid på sig för att berätta vad de vet. Några tidsfrister föreskrevs därför inte. Vidare infördes bestämmelser om att dessa utredningar normalt skall ledas av en polis eller en åklagare som är särskilt lämpad för uppgiften. Samma polismän och åklagare skall om möjligt anlitas om en ny utredning blir aktuell. För att göra föräldrarnas roll tydlig föreskrevs att vårdnadshavaren eller annan fostrare genom en uttrycklig regel i lagen skall kallas till förhör som hålls med barnet.

Vuxnas medverkan i processer som rör barn och ungdomar

Regeringen har i en nyligen framlagd proposition föreslagit att vuxnas medverkan skall öka i processer som rör barn och ungdomar (prop. 2001/02:111).

När någon som inte har fyllt 18 år misstänks för brott skall enligt nu gällande regler endast den eller de vuxna som har det huvudsakliga ansvaret för den unge (oftast den unges vårdnadshavare) underrättas om

brottsmisstanken samt kallas till polisförhör och, i de flesta fall, domstolsförhandling. Men ofta kan den unge också ha en nära relation till någon annan vuxen än vårdnadshavaren. Regeringen anser att det är viktigt att de vuxna som står i en nära relation till en ung person som misstänks för brott ges möjlighet att medverka till att hjälpa den unge att komma till rätta med sin brottslighet. I propositionen föreslås därför att även andra som har en fostrande roll i förhållande till den unge närmare skall kunna involveras i processen. Genom regeringens förslag kan exempelvis även umgängesföräldrar, styvföräldrar, familjehemsföräldrar, mor- och farföräldrar samt stödpersoner m.fl. komma att involveras i processen på samma sätt som en vårdnadshavare.

Regeringen föreslår också en förbättrad föräldramedverkan i mål och ärenden där den unge som skall kallas till domstol inte är misstänkt för brott. Regeringen anser att det är betydelsefullt att föräldrar ges möjlighet att stödja den unge när han eller hon kallas till domstolssammanträde för att exempelvis höras som målsägande eller vittne. I propositionen förslås därför att det skall införas en generell regel om att vårdnadshavare eller andra fostrare normalt skall underrättas när deras barn som inte har fyllt 18 år kallas till ett domstolssammanträde. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

Socialnämndens medverkan i ungdomsmål

Det finns många fördelar med att en företrädare för socialtjänsten medverkar under huvudförhandling där den tilltalade är under 18 år och där socialnämnden har yttrat sig om den unges personliga förhållanden. Framför allt kan det ge domstolen ett bättre underlag i påföljdsfrågan. Men även för socialtjänstens arbete med den unge kan medverkan vid huvudförhandlingen vara värdefull. Genom en ändring i LUL den 1 juli 2001 infördes därför en bestämmelse om att domstolen skall underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten skall avge eller har avgett yttrande om den unge.

Övrigt

I regleringsbrevet för 2001 för kriminalvården fick Kriminalvårdsstyrelsen som återrapporteringskrav att redovisa hur kriminalvården arbetar med häktade personer under 18 år. Kriminalvårdsstyrelsen har redovisat att det, alltsedan arbetet med att generellt förbättra förhållandena i häktena intensifierades i mitten av 1990-talet, har funnits ett särskilt fokus på omvårdnaden av häktade ungdomar, dvs. personer under 21 år. För dessa har det vid landets två största häkten (Stockholm och Göteborg) inrättats separata ungdomsavdelningar. I Stockholm har man särskild personal och riktad verksamhet. Trots besparingskrav har ungdomsavdelningen prioriterats avseende studieverksamheten i häktet. Vid häktet i Göteborg har socialtjänsten en ungdomssekreterare för uppsökande verksamhet gentemot ungdomar för eventuell utslussning till kommunens behandlingsverksamheter.

Vidare fick Kriminalvårdsstyrelsen i uppdrag att redovisa vilka konsekvenser ändringarna i 8 och 8 a §§ lagen (1974:203) om kriminal-

vård i anstalt om anstaltsplaceringen av ungdomar har fått för de intagna respektive för verksamheten. Kriminalvårdsstyrelsen har redovisat att det under hela 1990-talet har funnits en uttalad strävan från kriminalvårdens sida att placera unga intagna avskilt från äldre intagna. Detta har främst skett på två av landets anstalter, Norrköping och Mariefred, och det har rört sig om ungdomar med något längre strafftider. Under åren 2000–2001 genomfördes en utredning som redovisades i en rapport, Unga män i anstalt och häkte. Rapporten pekar entydigt på att det krävs särskilda resurser för att på ett bra, säkert och framgångsrikt sätt nå resultat vad gäller att ta hand om unga intagna. De särskilda resurser som krävs är mindre anstaltsavdelningar, högre personaltäthet, mer strukturerade aktiviteter vad gäller programverksamhet, fritid och annat. Kriminalvården arbetar nu vidare med de förslag som lämnats i rapporten.

I regleringsbrevet för kriminalvården för 2002 fick Kriminalvårdsstyrelsen som återrapporteringskrav att redovisa det rehabiliteringsarbete som bedrivits när det gäller ungdomar i åldrarna 15–20 år som har begått brott.

Rättsmedicinalverket (RMV) har i sitt regleringsbrev för år 2002 fått som återrapporteringskrav att redovisa dels antal och andelen ärenden inom rättspsykiatri där den undersökte personen var i åldern 15–20 år, dels om verket vidtagit några särskilda åtgärder anpassade för ungdomar i denna ålder.

BRÅ har i regleringsbrevet för år 2002 bl.a. getts ett återrapporteringskrav gällande vilka projekt som genomförts eller pågår för att beskriva och utveckla förebyggande åtgärder mot brott av och mot ungdomar.

Barn och ungdomar utsatta för brott

Straffrättslig lagstiftning

Under senare år har flera ändringar gjorts i de straffrättsliga bestämmelserna för att förstärka skyddet för barn och ungdomar mot övergrepp av olika slag. Nedan ges ett par exempel.

Den 1 juli 1998 infördes det nya brottet grov fridskränkning i brottsbalken. Den som utsätter en närstående person, såsom ett barn, för till exempel upprepad misshandel döms för grov fridskränkning. Brottet är en särskild markering av allvaret i brottslighet som riktar sig mot närstående. Straffskalan är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Brottet gör det möjligt för domstolarna att väsentligt höja straffet för systematiskt våld riktat mot ett barn.

Den 1 januari 1999 genomgick straffbestämmelsen om barnpornografibrott en omfattande förändring som innebär att i princip all befattning med barnpornografi, även innehav samt in- och utförelse numera är kriminaliserat. Det har också införts ett grovt brott med en särskild straffskala.

Polis- och åklagarväsendet

Att bekämpa vålds- och sexualbrott mot barn är en prioriterad uppgift för polis- och åklagarväsendet. Det framgår av de senaste årens styrdokument till dessa myndigheter.

Regeringen uppdrog dessutom i regleringsbrevet för år 2001 åt Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren att redovisa på vilket sätt de utifrån barnkonventionens bestämmelser och intentioner har beaktat barnperspektivet i verksamheten.

Rikspolisstyrelsen skall enligt regleringsbrevet för 2002 redovisa det brottsbekämpande arbete som har bedrivits när det gäller våld mot kvinnor och barn, inklusive barn som polisen påträffar vilka inte själva utsätts för, men tvingas uppleva våld i sin familj. Redovisningen skall innehålla en sammanhållen nationell beskrivning och analys av hur verksamheten har utvecklats och dess resultat. Av redovisningen skall framgå bl.a. vidtagna åtgärder för att beakta barnperspektivet i verksamheten, utifrån barnkonventionens bestämmelser och intentioner samt vidtagna åtgärder för att vidareutveckla polisens bemötande och stöd till brottsoffer och vittnen.

Riksåklagaren skall enligt regleringsbrevet för 2002 redovisa åklagarorganisationens förundersökningsverksamhet och andra åklagarinsatser som genomförts när det gäller bekämpning av våld mot kvinnor och barn samt ungdomsbrottslighet.

Vitesföreläggande för barn och ungdomar

I rättegångsbalken finns flertalet regler som säger att den som skall höras i en rättegång skall kallas vid vite till sammanträdet ifråga. Dessa regler är obligatoriska och gäller i princip utan undantag. Det finns därför inte någon möjlighet att – med undantag av vittnen som inte fyllt 15 år – låta bli att kalla barn och ungdomar vid påföljd av vite. Regeringen anser att det är viktigt att vite endast föreläggs en ung person om denne har möjlighet att på egen hand följa föreläggandet. Vidare har vitessanktionen så stora likheter med straff att det inte bör komma ifråga att döma ut ett vite mot den som inte fyllt 15 år och som således inte är straffmyndig. Detta bör klart uttryckas i rättegångsbalken. Regeringen har därför i den i föregående stycke nämnda propositionen även föreslagit att det i rättegångsbalken skall införas ett förbud mot att vid vite kalla någon som inte har fyllt 15 år till ett sammanträde. Vidare föreslås att ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år inte skall få kallas vid vite till ett sammanträde, om det finns anledning att anta att han eller hon inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes vård och fostran. Lagändringarna föreslås att träda i kraft den 1 juli 2002.

Bevisupptagning med barn inom straffrätten

Bevisupptagning med barn sker i Sverige utifrån ett starkt barnperspektiv. Förhör med barn måste alltid ske under största möjliga hänsynstagande till barnet.

Ett vittne som är under 15 år får kallas att inställa sig personligen till förhör i domstol om det med hänsyn till barnets mognad och situationen i övrigt kan anses lämpligt. Någon motsvarande begränsning av möjligheten att kalla ett barn som utsatts för brott (målsägande) att inställa sig till förhör i domstol finns inte. Trots detta råder en fastlagd praxis innebärande att domstolarna i största möjliga utsträckning försöker undvika

att höra barn personligen i domstol, eftersom ett sådant hörande ofrånkomligt innebär stora psykiska påfrestningar.

Istället för att höras personligen vid rättegången spelas förhören med barnet in på videofilm som sedan spelas upp under rättegången. De videoinspelade förhören hålls som regel av en polis med särskilda erfarenheter och kunskaper om barn. Endast förhørsledaren och barnet är närvarande i förhørsrummet. Åklagare, målsägandebiträde och försvarare kan följa förhöret i angränsande rum och ställa frågor genom förhørsledaren.

I Barnkommitténs betänkande (SOU 1997:116) konstaterades, med utgångspunkt i barnkonventionens grundläggande principer, att reglerna inom straffprocessen om barns hörande direkt inför domstol är väl avvägda.

Det hittillsvarande tillvägagångssättet för hörande av barn i domstol har emellertid ifrågasatts och är för närvarande under prövning i Europadomstolen. I det aktuella målet (S.N. mot Sverige, nr. 34209/96) påstås Sverige ha brutit mot Europakonventionen (artikel 6:1 och 6:3d) genom att varken den tilltalade eller hans försvarare personligen har fått tillfälle att förhöra det barn som utsatts för brott samt då det i praktiken saknats möjligheter att personligen höra barnet i domstol. Europadomstolens avgörande kommer att få stor betydelse för det processuella förfarandet i brottmål där barn är målsägande. Dom i målet väntas under våren 2002.

Barnkompetens i domstolarna

I regleringsbrevet för budgetåret 2002 avseende domstolsväsendet m.m. anges att Domstolsverket (DV) skall rapportera till regeringen bland annat om det sätt på vilket bestämmelserna och intentionerna i FN:s barnkonvention har beaktats i utbildningsverksamheten. En sådan återrapportering har skett under många år.

Barnkonventionen är ett stående inslag i Domstolsverkets seminarier för ordinarie domare vid såväl allmän domstol som vid allmän förvaltningsdomstol. Syftet med seminarierna är att förmedla kunskap i frågor som har anknytning till mål om vårdnad, umgänge, boende och verkställighet samt att ge tillfälle att från olika erfarenheter diskutera processuella och handläggningstekniska frågor, ofta barnpsykologiska aspekter, som rör barn.

Också den obligatoriska utbildningen för icke ordinarie domare innehåller inslag om barnet i rättsprocessen. Bland annat ingår här ett särskilt avsnitt om barnkonventionen.

Domstolsverket verkar med andra ord kontinuerligt för frågan om utbildning av domare i ärenden som rör barn och arbetet anses högt prioriterat.

Stöd till brottsoffer

Regeringen har i propositionen Stöd till brottsoffer presenterat en strategi för det fortsatta arbetet med brottsoffer (prop. 2000/01:79, bet. 2000/01:JuU20, rskr. 2000/01:205). I strategin anges att barn som brottsoffer är ett av de områden som regeringen bedömer som viktigast att

prioritera i sitt fortsatta arbete med att förstärka skyddet för och stödet till brottsoffer.

Justitiedepartementet remitterade i december 2001 departementspromemorian ”Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer” (Ds 2001:73). Bl.a. föreslås att besöksförbud skall kunna omfatta den egna bostaden och att förbudet skall kunna omfatta ett större geografiskt område än i dag. Vidare föreslås en ändring i rättegångsbalkens bestämmelser om häktning. Ändringen innebär att det i 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken uttryckligen anges att den misstänktes förhållande till målsäganden skall beaktas vid bedömningen av om någon av de särskilda häktningsförutsättningarna föreligger. I promemorian behandlas även frågan om barns rätt till umgänge i de fall den ene föräldern är förbjuden att kontakta eller besöka den andra föräldern.

Förordningen (1988:691) om tillämpning av lagen (1988:688) om besöksförbud har kompletterats med en ny bestämmelse – 4 a §. Av denna följer att när en domstol eller åklagare fattar beslut om besöksförbud skall socialnämnden genast underrättas om den som beslutet avser skydda och den beslutet avser har gemensamma barn under arton år. Syftet med bestämmelsen är att socialtjänsten skall få vetskap om att det finns allvarliga problem i den aktuella familjen och att det finns barn under arton år som kan vara i behov av stöd och hjälp, bl.a. med umgänge.

Uppdrag

Socialstyrelsen fick i juni 2001 regeringens uppdrag att bedriva ett utvecklingsarbete till stöd för socialtjänsten i dess arbete med brottsofferfrågor (Ju2001/4719/KRIM). Socialstyrelsen kommer inom ramen för sitt uppdrag att särskilt fokusera på barn som brottsoffer och vilket stöd socialtjänsten kan ge i olika situationer.

I juni 2001 gav regeringen också i uppdrag till Brottsoffermyndigheten att förbereda, utforma och genomföra ett program för brottsofferforskning (Ju2001/4718/KRIM). I uppdraget framhålls att bl.a. forskning om utsatta barns handlingsmönster är angelägen. Det kan ge personal inom barnomsorg och i skola den kunskap som är nödvändig för att tidigt upptäcka om barn far illa. Genom den nästan dagliga kontakt som barnomsorgspersonal och lärare har med barn skulle de med bättre kunskapsunderlag ha goda förutsättningar att upptäcka de utsatta barnen. Vidare anges att det är av central betydelse att det bedrivs forskning om hur man bäst förhör barn och hur man skall tolka barns vittnesmål. Dessutom bör forskningen om barn som lever i socialt utsatta miljöer med bl.a. drogmissbruk, fysisk och psykisk misshandel utökas och fördjupas.

Regleringsbrev

Brottsofferfonden skall prioritera projekt inriktade mot våld mot barn och ungdomar.

Ett nytt återrappporteringskrav har skrivits in i Brottsoffermyndighetens regleringsbrev för budgetåret 2002. Myndigheten skall dels redovisa vilka aktiviteter myndigheten genomfört under temat unga brottsoffer

respektive våld mot kvinnor och barn, dels ange hur många projekt rörande unga brottsoffer och våld mot kvinnor och barn som beviljats medel ur Brottsofferfonden.

I regleringsbrevet för år 2002 för Rättsmedicinalverket har införts ett återrapporteringskrav att verket skall redovisa vilka insatser som vidtagits för att se till att personal som i verksamheten kommer i kontakt med kvinnor och barn som utsatts för våld inom familjen har god kunskap om situationen för dessa grupper och hur de skall bemötas samt i övrigt den särskilda kompetens som kan erfordras i förhållande till dessa.

4.2.7 Barn och kultur

Barn, läsandet och språket

Språket och yttrandefriheten är av central betydelse för utvecklingen av ett demokratiskt samhälle. Av barnkonventionen framgår att: ”Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer”. Makten i sina olika former utövas i hög grad genom svenska språket och tillgång till detta ger möjligheter att vara med och forma det framtida samhället. Att skapa goda förutsättningar och likvärdiga möjligheter för samtliga medborgare att tillägna sig svenska språket är därför en av regeringens viktigaste frågor, i allra högsta grad vad avser barn och unga. Detta får dock inte ställas mot en bred acceptans av den svenska som inte talas helt perfekt eller talas med utländsk brytning.

I oktober 2000 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lägga fram förslag till ett handlingsprogram för svenska språket. Programmet skall dels syfta till att främja det svenska språkets ställning, del syfta till att alla i Sverige – oavsett språklig och social bakgrund – utifrån sina förutsättningar skall ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket. Kommittén skall lämna förslag på konkreta åtgärder som gör att alla, inte minst barn och unga, ges likvärdiga möjligheter i detta hänseende. Skolan och biblioteken är i detta sammanhang av största vikt, för att främja läsandet och nå nya läsare och därigenom skapa goda förutsättningar för språket. Uppdraget kommer att redovisas till regeringen den 2 april 2002.

Modersmålet har stor betydelse för att barn och ungdomar skall kunna utveckla sin kulturella identitet och få en lyckad skolgång. Regeringen gav därför år 2001 Skolverket i uppdrag att senast den 15 maj år 2002 rapportera om modersmålets ställning i grund- och gymnasieskola. Regeringen avser att genomföra fortsatta satsningar på området, med utgångspunkt från Skolverkets kommande redovisning.

Statens insatser på litteraturområdet inriktar sig till stor del på barn och unga. En bok för alla har i budgetpropositionen för år 2001 fått 2 miljoner kronor i förstärkt statsbidrag för att utöka produktionen av barn- och ungdomslitteratur. I budgetpropositionen för år 2002 skall Statens kulturråd fr.o.m. år 2002 fördela bidrag på totalt 7 miljoner kronor årligen för att främja de nationella minoriteternas språk och kultur.

Med början hösten år 2001 lämnar staten ett riktat och frivilligt statsbidrag till skolsektorn i syfte att nå en ökad måluppfyllelse. Satsningen kommer under en femårsperiod att uppgå till 17 miljarder kronor. Regeringen bedömer att personalförstärkningar bör komma att ge förbättrade förutsättningar för biblioteksverksamhet och läsfrämjande arbete, särskilt i grundskolan.

Skolverket skall dessutom under år 2002 utveckla stöd och, i samverkan med Statens kulturråd, bl.a. stimulera förskolors och skolors pedagogiska arbete med språkutveckling, läsning och litteratur. Skolverket har 15 miljoner kronor till sitt förfogande för uppdraget.

Regeringen avser vidare att med riksdagens godkännande instifta ett årligt internationellt litteraturpris på 5 miljoner kronor till Astrid Lindgrens minne. Priset skall tilldelas enskilda författare men kan även tillkomma organisationer och institutioner.

Museipedagogik

Under åren 2001–2003 har regeringen initierat en särskild museipedagogisk satsning. Satsningen innebär att 10 miljoner kronor årligen fördelas av Statens kulturråd till de regionala museerna. Medlen skall gå till sådana enskilda projekt som syftar till forsknings- och utvecklingsinsatser inom det museipedagogiska området. En bred samverkan mellan olika institutioner skall ske inom projekten. Satsningens första år resulterade i att ett tjugotal regionala museer fick del av stödet. Huvudparten av dessa institutioner ämnar rikta sig mot grund- och gymnasieskolan. Även de centrala institutionerna Stiftelsen Nordiska museet och Statens historiska museer får inom ramen för samma satsning en förstärkning av anslaget med 2,5 miljoner kronor var.

Fri entré på museer

Statens historiska museer fick i budgetpropositionen för 2002 i uppdrag att ytterligare pröva förutsättningarna för fri entré. Med detta hoppas man locka fler besökare, och främst s.k. museiovana, exempelvis barnfamiljer. Myndigheten har självt genomfört försök med fri entré under två tidigare perioder. Erfarenheter från dessa satsningar visar att man lyckats väl med sin föresats, och en klar ökning av både skolklasser och barnfamiljer har skett.

Nationella uppdrag

Regeringen utsåg år 1999 sex kulturinstitutioner att under åren 2000–2002 inneha nationella uppdrag inom sex olika områden. Fem av dessa – barn- och ungdomsteater, regional filmverksamhet, ungdomskultur, musik samt museiverksamhet – är helt eller delvis inriktade mot barn och ungdomar.

Regeringen har i januari 2002 beslutat om propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80). I propositionen ges ett antal förslag som särskilt kan främja barn och ungdomars deltagande. Ett sådant förslag är medborgerlig förslagsrätt. Förslaget innebär att kommuner och landsting får en frivillig möjlighet att låta den som är folkbokförd i kommunen eller landstinget väcka förslag till fullmäktige. Det innebär bl.a. att barn och unga kan få lägga sådana förslag. Genom initiativrätten kan barn och ungdomar göras mera delaktiga i den kommunala demokratin. En initiativrätt bidrar även till att barn och ungdomar får bättre kunskaper om hur den kommunala politiken och förvaltningen fungerar. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

En uthållig demokrati förutsätter en demokratisk medvetenhet hos medborgarna. Det handlar i grunden om en insikt om att det är medborgarna i en demokrati som utgör demokratin. Här har bland annat skolan en central roll att spela. Det är viktigt att skolan förmedlar goda kunskaper om samtliga samhällsnivåer. Detta ska bland annat uppnås genom att betydelsen av sådan kunskap tydliggörs i grundskolans kursplaner samt genom att behovet av referensmaterial ses över. Politisk verksamhet och debatt bör också främjas i skolan och Skolverket bör få i uppdrag att se över vilka hinder som finns för de politiska partierna och deras ungdomsförbund att få informera om sin verksamhet i skolan samt ge exempel på hur sådan verksamhet kan underlättas.

Inom ramen för utvecklingsarbetet Tid för Demokrati bereds ärenden om bidrag till demokratiutvecklingsprojekt (SFS 2000:648). Projekten som ges stöd skall ha folkbildningskaraktär och stimulera till ett ökat deltagande i den demokratiska processen. Projekten skall vidare vara inriktade på att nå de grupper som inte är lika delaktiga i samhällsutvecklingen och ha särskilt fokus på den lokala demokratin eller frågeställningar kring skola och demokrati.

Totalt har ca 1000 projektansökningar inkommit varav 125 har fått ett stöd. Av dem som beviljats stöd har totalt ca 80 projekt haft ett brett syfte att ge ungdomar möjlighet till inflytande, men även att stimulera ungdomar till ett ökat engagemang och deltagande i de demokratiska processerna i stort och i val på alla nivåer. Många projekt handlar om uppbyggnad och utveckling av ungdomsråd, ungdomsparlament och elevråd. Andra handlar om utveckling av nya mötesplatser och nätverk, dialog via Internet mellan politiker och ungdomar, utvecklande av nya medier av, för och med ungdomar m.m.

Inflytande och delaktighet utgör själva kärnan i ungdomspolitik. Därför föreslog regeringen i den ungdomspolitiska propositionen att ett av de övergripande målen för den nationella ungdomspolitik skall vara att ungdomar skall ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet. De övriga två målen är att ungdomar skall ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv och att ungdomars engagemang, skapande förmåga och kritiska tänkande skall tas till vara som en resurs (Prop. 1998/99:115, bet. 1999/2000:KrU4, rskr. 1999/2000:53).

För att fördjupa kunskaperna om barns och ungas livssituation och för att göra barn och unga delaktiga i frågor som rör dem har en referensgrupp till barnministern bildats. Referensgruppen består av ca 30 pojkar

och flickor i åldern 13–18 år från olika delar av landet. Ett första möte har hållits i Stockholm den 23 november 2001 med barnministern som värd. Som en första uppgift har referensgruppen fått i uppdrag att bistå regeringen med underlag inför den förestående rapporteringen till FN:s barnrättskommitté. Tanken är att referensgruppen skall vara permanent och spegla alla delar av Sverige, men att medlemmarna kan bytas ut med jämna mellanrum.

Riksdagen fattade i maj 1997 beslut om en försöksverksamhet med lokala styrelser med elevmajoritet inom bl.a. gymnasieskolan. Försöksverksamheten skulle pågå t.o.m. juni år 2001 men har förlängts med två år till den 30 juni år 2003. Försöksverksamhet med lokala styrelser har inte fått så stor omfattning som var förväntat. Därför fick Statskontoret i uppdrag av regeringen i juli 2001 att kartlägga och analysera de förhållanden som förklarar det låga antalet skolor som deltagit. Detta uppdrag skall avrapporteras den 31 maj år 2002.

Ungdomsstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att med medel ur Allmänna arvsfonden stödja projekt som syftar till att stärka flickors villkor. Syftet är öka flickors delaktighet, uppmärksamma deras skilda villkor och vidareutveckla metoder för att nå flickor som vanligtvis inte deltar aktivt i organiserade kultur- och fritidsaktiviteter. I slutet av 2001 avsattes 3 miljoner kronor. Regeringens avsikt är att avsätta totalt 7 miljoner kronor för ändamålet.

I oktober 2001 initierade regeringen en tvåårig satsning som syftar till att utveckla ungdomars arbete med generationsövergripande frågor. Bland annat skall projekt som syftar till dialog över generationsgränserna om värdegrundsfrågor prioriteras. Totalt avser regeringen att avsätta 4 miljoner kronor för ändamålet. Projektmedlen fördelas av Ungdomsstyrelsen.

4.2.9 Barn i skolan

Insatser mot främlingsfientlighet och rasism m.m.

Skolverket har fått i uppdrag att vidta åtgärder och göra riktade insatser för att komma till rätta med eventuella missförhållanden i skolan när det gäller främlingsfientlighet, rasism, och homofobi samt etniskt och sexuellt relaterad mobbning. Vidare har verket fått i uppdrag att kartlägga förekomsten av dessa företeelser i skolan samt redovisa ytterligare insatser på området som kan behövas. Det första uppdraget skall redovisas senast den 1 mars 2002 och det andra senast den 1 november 2002.

Pedagogiskt kvalificerade resurspersoner skall utbildas i jämställdhet och genuskunskap. Det skall finnas minst en sådan utbildad lärare eller pedagog i samtliga kommuner år 2004. Dessutom har regeringen beslutat att 5 miljoner kronor skall användas i arbetet med att förebygga och motverka kränkande behandling genom utbildningsinsatser främst riktade till flickor. Regeringen har även uppdragit åt Skolverket att ta fram och sprida exempel på hur skolor och kommuner i samverkan med olika organisationer och myndigheter arbetar med jämställdhet och social och etnisk mångfald. Uppdraget skall redovisas senast den 30 april år 2003.

I propositionen Hälsa, lärande och trygghet (prop. 2001/02:14) presenterar regeringen elevhälsa som ett eget verksamhetsområde där skolhälsovård, elevvård och specialpedagogiska insatser ingår. Utgångspunkten är att lärande och hälsa påverkas av samma generella faktorer. En god lärandemiljö främjar också hälsan. Arbete med elevhälsa bör i stor utsträckning vara förebyggande och hälsofrämjande. Skolan måste ha en allsidig grundkompetens och samverkan behöver öka både inom och utanför skolans väggar. I propositionen föreslår regeringen att ansvaret för förskoleklassens hälsovård skall överföras från landstingens barnhälsovård till kommunernas skolhälsovård. Ändringarna i skollagen med anledning av regeringens förslag föreslås träda i kraft den 1 juli 2003.

Lämplighetsprövning

Riksdagen beslutade den 25 oktober 2000 att lämplighetsprövning av personal skall ske inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnsomsorg. Bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2001. Därefter gäller att den som inte lämnat registerutdrag inte får anställas. Lagen om registerkontroll av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnsomsorg (2000:873) stadgar att den som erbjuds en anställning i nämnda verksamheter skall lämna ett utdrag ut polisens belastningsregister. Uppgifterna om brott i registerutdraget begränsas till att omfatta sexualbrott samt mord, grov misshandel, människorov, grovt rån samt barnpornografibrott.

Barn med funktionshinder

På handikappområdet har de senaste åren pågått ett genomgripande reformarbete som bland annat också gällt myndighetsorganisationen.

Reformarbetet inom detta område har i hög grad syftat till att öka måluppfyllelsen för barn, unga och vuxna med funktionshinder. Det handlar både om att ge barn, unga och vuxna med funktionshinder möjlighet att nå målen för utbildningen och om att detta skall ske i full delaktighet och gemenskap med övriga i utbildningen. När reformarbetet började hade vi tio myndigheter på skolans område med uppgifter inom handikappområdet. I dag har dessa resurser samordnats i två myndigheter: Specialskolemyndigheten och Specialpedagogiska institutet.

Specialskolemyndigheten, SPM, bildades den 1 juli 2000. SPM ansvarar för undervisningen av döva och hörselskadade, döva och hörselskadade med utvecklingsstörning samt dövblindfödda barn och ungdomar i åldrarna 7–17 år. SPM skall vid de tvåspråkiga (teckenspråk och svenska) specialskolorna erbjuda en undervisning som så långt som möjligt motsvarar den som erbjuds i grundskola eller grundsärskola. Ett viktigt uppdrag för myndigheten är bl.a. att förstärka möjligheterna till likvärdighet och kvalitetsutveckling vid de svenska specialskolorna.

Specialpedagogiska institutet bildades den 1 juli 2001 av de olika statliga resurser som redan tidigare fanns för stöd i specialpedagogiska frågor inom t.ex. Statens institut för handikappfrågor i skolan och ett antal statliga resurscenter. Syftet med samordningen var att på ett kraftfullt

sätt kunna stödja skolhuvudmännen, i de flesta fall kommunerna, att fullt ut ta sitt ansvar för att erbjuda utbildning av god kvalitet anpassad efter elevernas behov.

Regeringen har i årets regleringsbrev för Specialpedagogiska institutet även satsat medel för riktad kompetensutveckling av personal som arbetar med dels gravt tal- och språkstörda elever dels elever med synskada och ytterligare funktionshinder. Dessutom har Skolverket fått medel för att stimulera och stödja pedagogisk forskning inom området elever med funktionshinder.

Regeringen har år 2001 tillsatt en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av statens engagemang för framställning och anpassning av läromedel och studiematerial för barn, elever och vuxna med funktionshinder i förskola, skola och vuxenutbildning.

Elever i behov av särskilt stöd

Regeringen har vidtagit åtgärder för att stärka kommunernas förmåga att erbjuda utbildning av hög kvalitet utifrån elevernas behov. Enligt riksdagens beslut med anledning av propositionen En förnyad lärarutbildning startade en ny lärarutbildning hösten år 2001. I den nya utbildningen skall alla studenter få specialpedagogik inom det allmänna utbildningsområdet samt erbjudas att välja inriktning och/eller specialisering med specialpedagogik. Alla blivande lärare kommer alltså att ha baskunskaper inom specialpedagogik. Dessutom finns den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen som leder till specialpedagogexamen.

Riksdagen har, efter regeringens förslag i årets budgetproposition, dessutom förstärkt kommunernas möjlighet att erbjuda lärarna riktad kompetensutveckling och utvecklingsprojekt inom prioriterade områden, t.ex. basfärdigheterna att läsa, skriva och räkna, specialpedagogik samt arbete i miljöer med barn och ungdomar med många nationaliteter och språk.

Regeringen har tagit initiativ till en omfattande statlig satsning för att öka personaltätheten i skolan och fritidshemmen. Under en femårsperiod tillförs kommunerna 17,5 miljarder kronor för att förbättra situationen för barn och ungdomar i skola och fritidshem. När satsningen nått sin fulla omfattning har den lett till att personalen i skolor och fritidshem har ökat med cirka 15 000 anställda.

Regeringen har år 2001 tillsatt en parlamentarisk kommitté som har i uppdrag att göra en översyn av den obligatoriska särskolan, gymnasie-särskolan och särsvux. En skola för alla innebär att alla skall få en utbildning som motsvarar den enskilde elevens behov och förutsättningar. Regeringen anser det vara viktigt att utveckla den principen för barn och ungdomar med utvecklingsstörning.

För att stärka elevens rätt till stöd har regeringen gett Skollagskommittén i uppdrag att se över lagstiftningen i syfte att förbättra elevernas rättssäkerhet. Kommittén skall också utreda om statens sanktionsmöjligheter gentemot kommunerna behöver stärkas. Kommitténs förslag presenteras i december 2002.

Riksdagen gav i sitt betänkande 1996/97:UU 15 regeringen i uppdrag att utforma en mera sammanhållen policy för barnfrågor och utveckla ett systematiskt barnperspektiv i det internationella utvecklingssamarbetet i syfte att stärka barns rättigheter och livsvillkor. Som grund för det arbetet initierades en översyn ("Barnprojektet") av barnfrågorna i biståndet av Utrikesdepartementet i mars 1998.

Översynen resulterade år 2001 i en rapport från Barnprojektet, "Barnrättsperspektiv i Utvecklingssamarbetet". Översynen tydliggjorde fortsatt behov av att bygga kunskap och kompetens kring barns rättigheter och att utveckla nationell barnpolitik för att säkerställa barnkonventionens fyra grundprinciper. Barnprojektet formulerade även strategier för hur ett sådant perspektiv skulle tillämpas för att effektivisera stödet till vissa utsatta grupper av barn och ungdomar så som barnarbetare, funktionshindrade barn, barn som exploateras sexuellt, barn som drabbas av HIV/AIDS, barn i väpnade konflikter och på flykt samt barn på institution.

Barnprojektet avslutas år 2002 och kommer att överlämna en skrivelse till riksdagen om ett barnrättsperspektiv i internationellt utvecklingssamarbete. I detta arbete framgår klart att barnrättsperspektivet och fattigdomsinriktningen i vårt internationella utvecklingssamarbete ömsesidigt stödjer varandra.

Sedan mitten av 1990-talet har regeringen i regleringsbrev uppdragit åt Sida att vidareutveckla insatserna för barnets rättigheter i utvecklingssamarbetet. Sida fastställde år 1999 riktlinjer för detta arbete med utgångspunkt i att barnkonventionens principer och rättigheter inte är begränsade till enstaka ämnesområden. Regeringen kommer att i sin mål- och resultatstyrning av Sida särskilt lägga vikt vid hur detta arbete fortskrider och konkretiseras i samarbetets analyser, strategier och program.

År 1998 avsattes ca 1,3 miljarder kronor, 18 procent av Sidas programbudget, till direkt och indirekt stöd till barnets rättigheter. Detta innebär att omkring 40 procent av Sidas stöd till sociala sektorer, vatten och humanitära verksamheter riktas direkt till barn och ungefär 25 procent av Sidas sammantagna stöd för att främja mänskliga rättigheter avser barnets rättigheter.

Därutöver tilldelade regeringen år 1999 Sida särskilda medel om 45 miljoner kronor inom ramen för Utrikesdepartementets barnprojekt. Flertalet av de med dessa medel finansierade insatserna är ännu i ett initialt skede.

5 Barnombudsmannens uppdrag

Regeringen har givit Barnombudsmannen (BO) en nyckelroll i strategiarbetet genom myndighetens uppgift att påbörja och samordna insatser för att genomföra barnkonventionen nationellt och för att bevaka barns och ungdomars intressen i olika sammanhang. Regeringen gav Barnombudsmannen i april 1999 ett treårigt uppdrag kopplat till strategin. Uppdraget skall rapporteras senast 1 juni år 2002.

I BO:s strategiuppdrag ingår att sätta igång program för fortbildning om barnkonventionen av statlig personal vars verksamhet har konsekvenser för barn och unga domar, samt av personal som redan arbetar med barn. Barnombudsmannen har även i uppdrag att på olika sätt erbjuda fortbildning om barnkonventionen till kommuner och landsting.

Myndigheten skall även inom ramen för strategiuppdraget utveckla modeller för hur barnplanearbetet skall bedrivas samt till kommuner och landsting sprida goda exempel när det gäller olika verktyg och metoder för att genomföra barnkonventionen, t.ex. barnplaner, barnkonsekvensanalyser och utvärderingsmodeller.

I uppdraget ingår även att ta fram modeller för barnkonsekvensanalyser inom statliga myndigheter i samarbete med Ekonomistyrningsverket (ESV).

Nedan återfinns en beskrivning av BO:s arbete med strategin till dags dato. Senare under 2002 kommer BO att lämna en fullständig rapport till regeringen om sina erfarenheter och slutsatser kring arbetet med strategin.

Barnkonventionen i statliga myndigheter

Inom ramen för regeringens strategiuppdrag gav BO år 1999 Ekonomistyrningsverket (ESV) i uppdrag att utreda förutsättningarna för barnkonsekvensanalyser inom statlig förvaltning. ESV kartlade inom uppdraget erfarenheter från andra områden i svensk statsförvaltning där ett visst perspektiv integrerats i hela verksamheten. Uppdraget resulterade år 2000 i rapporten Barnperspektiv vid statliga beslut. Den lyfter fram engagemang, utbildning, dialog och erfarenhetsöverföring som viktiga framgångsfaktorer för genomförandet av barnkonventionen i statlig förvaltning.

BO har under en tvåårsperiod samarbetat med nio pilotmyndigheter; Arbetsmiljöverket, Boverket, Migrationsverket, Länsstyrelsen i Skåne, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen, Ungdomsstyrelsen och Vägverket. BO har i sitt arbete med myndigheterna arbetat utifrån de framgångsfaktorer ESV betonade i uppdragsrapporten.

Barnombudsmannen har i nära samarbete med pilotmyndigheterna genomfört en rad informations- och utbildningsinsatser och har därigenom tagit till sig kunskaper och erfarenheter om hur barnkonventionen omsätts i praktisk handling. De nio pilotmyndigheterna har under året haft ett fortsatt erfarenhetsutbyte genom den referensgrupp de ingår i. Sex myndigheter har i samarbete med BO dessutom genomfört ambitiösa utbildningsprogram kring bland annat barnkonventionen, aktuell lagstiftning och samtal med barn.

För att få en bild av hur de nio pilotmyndigheterna uppfattat samarbetet med BO sändes en enkel enkät ut till myndigheterna under hösten 2001. Åtta myndigheter besvarade enkäten vilken även innehöll frågor om hur myndigheterna arbetar vidare med barnkonventionen. Sju av myndigheterna som svarade uppger att framgångsfaktorerna är verk samma och att de har tillämpats i arbetet.

I sina svar anger myndigheterna ytterligare ett antal faktorer, förutom de som ESV presenterat, som varit viktiga i arbetet. Hit hör prioritering, uthållighet, tydliga krav i olika styrdokument och uppföljning, fråge-

ansvarigas status, barnkonventionens relation till myndighetens arbetsuppgifter och anpassad utbildning. Samtliga myndigheter är i stort nöjda med samarbetet med Barnombudsmannen och det stöd de fått.

Bland de svårigheter pilotmyndigheterna har funnit nämns till exempel möjligheten att få acceptans på alla nivåer för att ”prioritera också denna fråga”, att ”översätta” konventionen till den egna myndighetens språk och att väcka engagemang. I flera svar konstateras att det praktiska med barnkonsekvensanalyser upplevs som problematiskt – en osäkerhet kring hur man går från teori till praktik.

Samtliga redovisar att det i myndigheterna finns en genomtänkt strategi för arbetet med barnkonventionen och att särskilda personer på såväl chefs- som handläggarnivå är utsedda som ansvariga för arbetet. BO konstaterar att fem av åtta myndigheter redan har uppdraget att arbeta med barnkonventionen inskrivet i sina regleringsbrev. Sju av myndigheterna har skrivit in uppdrag kring konventionen i sina styrdokument – verksamhetsplaner eller motsvarande.

Samtliga myndigheter har planer på ett fortsatt arbete med barnkonventionen genom att satsa på att utbilda olika personalkategorier och att lyfta fram barnperspektivet i myndigheternas styrdokument. Det framgår också att myndigheterna söker sig fram till former för att konkret införa barnkonsekvensanalyser i den ordinarie verksamheten. Efter två års samarbete med BO pågår ett arbete med att genomföra barnkonventionen i samtliga pilotmyndigheters ordinarie verksamheter.

För att sprida de erfarenheter som pilotmyndigheterna har fått av sitt arbete med barnkonventionen till andra myndigheter, anordnade BO en nationell konferens – Barnperspektiv i statlig verksamhet – hösten 2001. Syftet med konferensen var att samla de erfarenheter som förvärvats och att göra ett avstamp inför det fortsatta arbetet. BO bedömde att tiden var mogen för att inte enbart ta in kunskap och idéer utan att även försöka omsätta dem i praktiken.

Förutom i Barnombudsmannens rapport för år 2001 Båda är bäst, typ har BO presenterat ESV:s framgångsfaktorer i två andra böcker. De publicerades vid årsskiftet 2001/2002 och vänder sig till statliga myndigheter respektive kommuner och landsting, Barnets bästa – från vision till verklighet och Med barnkonventionen som karta och kompass – i kommuner och landsting.

I boken Barnets bästa – från vision till verklighet beskriver BO hur Boverket, Migrationsverket, Rikspolisstyrelsen och Vägverket har arbetat utifrån framgångsfaktorerna. Boken vänder sig till chefer och andra anställda inom offentlig förvaltning. Den erbjuder stöd och stimulans för ett förändrings- och utvecklingsarbete med utgångspunkt i barnkonventionen. Den beskriver också de krav som barnkonventionens genomförande ställer på myndigheter och hur ett barnperspektiv kan omsättas i statlig verksamhet. I boken föreslår BO en modell för vad som kan innefattas i en barnkonsekvensanalys.

Under slutet av 2001 sände BO ut en enkät till ett 90-tal statliga myndigheter som på något sätt berörs av barnkonventionen. Resultatet av denna enkät kommer BO att redovisa i slutrapporten av strategiuppdraget. Detta är den andra enkäten till statliga myndigheter, den första gjordes 1998.

Det finns idag viss kunskap om barnkonventionen och dess betydelse såväl bland vuxna som hos barn och unga själva. Många myndigheter med beslutsansvar för barns uppväxtvillkor har upptäckt de potentialer som barnkonventionen har som både mål och verktyg i verksamheten. Samtidigt efterlyses mer information och kunskap om barnkonventionen och metoder för dess tillämpning framför allt i praktisk verksamhet inom myndigheterna men även inom kommuner och landsting. Det handlar till exempel om hur ett barnperspektiv kan genomsyra en verksamhets arbetsprocesser eller hur barnets bästa kan bedömas i myndigheters beslut.

Barnkonventionen i kommuner och landsting

De flesta av de rättigheter som regleras i barnkonventionen ligger inom områden som kommuner och landsting har ansvaret för. Det handlar till exempel om skola, barnomsorg, samhällsplanering, hälso- och sjukvårdsfrågor. Det är på den regionala och lokala nivån som barnkonventionen främst omsätts i praktisk handling såväl i beslutsprocesser som i de konkreta verksamheterna. Det är också på denna nivå som konventionen har störst praktisk betydelse för i vilken utsträckning Sverige lever upp till barnkonventionen.

Ett sätt BO använt sig av för att följa barnkonventionens utveckling är enkäter. BO har gjort enkätundersökningar i samtliga kommuner vartannat år. Den första gjordes 1995, På spaning efter barnkonventionen, den andra 1997, Spaningen går vidare, den tredje 1999, På god väg?. Den fjärde genomfördes hösten 2001. Resultatet av den senaste enkäten presenteras i Barnombudsmannens årsrapport senare under 2002.

På basis av de tidigare enkäterna kan BO emellertid under den senaste tioårsperioden se en tydlig ökning av antalet kommuner som behandlat barnkonventionen på en övergripande nivå och fattat beslut om någon metod för att förverkliga barnkonventionen. BO ser ett antal orsaker till utvecklingen, bl.a. BO:s egna och frivilligorganisationers utbildnings- och informationsinsatser av olika slag, medias ökade rapportering om barnkonventionen. Även den ökade fokuseringen på barnkonventionen i samband med riksdagens beslut om en den nationella strategin har ytterligare bidragit till ökat intresse i frågan.

I december 2001 genomfördes två regionala konferenser i Växjö och Kalix med namnet Att leva som man lär – en konferens om barnkonventionen i praktiken. Sammanlagt deltog cirka 180 personer. Målgruppen var förtroendevalda och tjänstemän i kommuner och landsting/regioner. Deltagarna fick ta del av de studier som BO genomfört samt av erfarenheter från kommuner som på olika sätt arbetat med barnkonventionen. En slutsats som kom fram under konferenserna var vikten av att ha ett beslut på övergripande nivå och att det finns ett tydligt politiskt ställningstagande.

BO har initierat studier av fyra kommuners arbete med barnkonventionen, som ger en fördjupad kunskap om hur dessa kommuner har omsatt barnkonventionen. I Kristinehamn undersöktes hur barnboksluten hade fungerat, i Haninge och Linköping studerades barns påverkan på en skolgård och i Växjö följdes en metod som benämns ”frukostmöten” upp.

Målet med studierna var, dels att kunna redovisa resultaten på de konferenser BO anordnade i Växjö och Kalix., dels att knyta kontakter med andra som var intresserade av frågan. Syftet med arbetet var även att öka BO:s kunskaper om vilka faktorer som varit gynnsamma för ett fördjupat barnkonventionsarbete lokalt, få veta vilka resultat arbetet gett för barnen samt att ge andra inspiration och stöd att ta nästa steg genom att visa hur några tagit sig an uppgiften på ett lyckat sätt.

BO har även genomfört informations- och utbildningsinsatser och har där tagit till sig kunskaper och erfarenheter om barnkonventionens omsättning. Förutom de regionala konferenserna har BO genomfört flera informations- och utbildningsinsatser runt om i Sverige där målgruppen företrädesvis har varit förtroendevalda och förvaltningstjänstemän i kommuner och landsting. BO har under året konstaterat ett ökande intresse av utbildning och information från landsting och regioner.

År 1999 påbörjades arbetet med att ta fram en fördjupad version av BO:s första handbok för kommuner och landsting från 1998, *Ett steg framåt!*. Boken, som heter *Med barnkonvention som karta och kompass*, färdigställdes 2001 och syftet är att beskriva hur barnkonventionen kan omsättas i kommuner och landsting/regioner.

I boken görs en koppling mellan de krav som barnkonventionen ställer och det kommunala och landstingskommunala arbetet. I likhet med myndigheternas arbete finns det ett antal framgångsfaktorer som lyfts fram i boken. En annan viktig aspekt kring barnkonventionens omsättning är att se det som en process, i boken finns en beskrivning av hur en sådan process kan se ut. Boken beskriver detaljerat olika faser i arbete; förankring och mobilisering, kartläggning och problemformulering, målformulering, handlingsprogram och genomförande samt uppföljning och utvärdering. Barnombudsmannen lägger även ut information på sin webbplats, www.bo.se, i form av goda exempel som finns i landet och vad som försiggår i kommuner och landsting/regioner.

Sedan 1999 har BO en referensgrupp bestående av representanter från kommun och landsting. Den har träffats några gånger per år och syftet har varit att diskutera och pröva olika metoder samt att kommentera manuset till den senaste skriften för kommuner och landsting.

Ser man enbart till den utveckling som synliggörs i enkäten får man en relativt ljus bild av barnkonventionens omsättning i kommuner och landsting/regioner. Undersökningar av detta slag är dock bara en beskrivning av antalet metoder och beslut som tas kring barnkonventionen på en övergripande nivå. Det är svårt att utläsa hur de metoder och beslut påverkar övriga politiska beslut, det dagliga arbetet för tjänstemän samt barns och ungdomars vardag. För att få en bredare och djupare helhetsbild behövs ytterligare studier och forskning kring barnkonventionens omsättning i praktiken. Skulle man göra mer ingående studier som till exempel hur olika grupper av barn och unga upplever att de olika rättigheterna följs och hur olika grupper av barn och unga påverkas av beslut och metoder skulle det kanske framträda en lite mindre ljus bild menar BO.

För att få till stånd en verklig förändring krävs det att vuxna ifrågasätter sina attityder och förhållningssätt till barn och unga. I de studier av barnkonventionens genomförande som BO har initierat framgår att de vuxnas synsätt till viss del har förändrats när man systematiskt har arbe-

tat med barnkonventionen. Detta synliggörs framförallt i arbetet med att ge barn och unga inflytande utifrån artikel 12 i barnkonventionen: "Ungdomarna ser ofta andra saker än vi vuxna och det behöver inte kosta mer – dessutom ser vi i många fall att man är mer rädd om "sina" lekplatser – det kan göra att vi faktiskt spar pengar på sikt." Även här krävs det ytterligare ansträngningar för att fler skall förändra sina attityder och förhållningssätt. En viktig ingrediens för att uppnå detta är "riktiga" möten mellan vuxna beslutsfattare och olika grupper av barn och unga.

Barnombudsmannen bedömer att man i huvudsak befinner sig i förankrings- och mobiliseringsfasen vad gäller genomförandet av konventionen i kommuner och landsting/regioner. Även om det är ett antal kommuner och landsting/regioner som inte har tagit till sig barnkonventionen som ett naturligt redskap finns det tecken på att nästa fas i processen närmar sig – genomförande- och handlingsfasen. Däremot är det fortfarande relativt få som har kommit till uppföljnings- och utvärderingsfasen, här finns det mycket kvar att göra både i form av metodutveckling och kunskap.

6 Övriga myndighetsuppdrag

I strategipropositionen om förverkligandet av barnkonventionen nationellt aviserades några uppdrag till myndigheter i syfte att stärka barnperspektivet och att tillgodose barnets rättigheter och intressen. Det handlar om två uppdrag till Socialstyrelsen – om åtgärder för att motverka könsstympling samt om åtgärder för att höja barnkompetensen inom hälso- och sjukvården. Vidare aviserades uppdrag till Boverket om barns och ungas delaktighet i samhälls- och trafikplaneringen, till Statistiska Centralbyrån om att utveckla statistiken om barns och ungas levnadsförhållanden samt till Högskoleverket om barnkonventionen i utbildningar.

6.1 Socialstyrelsens uppdrag om könsstympling

Regeringen gav år 1998 Socialstyrelsen i uppdrag att vidareutveckla och sprida metoder samt att initiera projekt i syfte att förebygga könsstympling (S98/5141/ST). Uppdraget rapporterades i december 2001.

I Socialstyrelsens rapport betonas att ett hinder i vägen för framsteg i arbetet med att få könsstympling att upphöra är det tabu bland de berörda folkgrupperna som råder kring att tala öppet om ämnet. Kvinnor och män har i stor utsträckning bristfällig eller felaktig uppfattning om var respektive kön står i frågan. Kvinnorna tror ofta att männen stödjer sedvänjan och männen tror i sin tur att det är kvinnan som tycker det är viktigt att traditionen upprätthålls. I själva verket finns det enligt Socialstyrelsens rapport relativt många kritiska röster, både bland kvinnor och män.

Styrelsen betonar det s.k. Idilprojektets förebyggande metod i rapporten (efter det somaliska namnet Idil som betyder hel, oförstörd). Idilprojektet har som syfte att motarbeta kvinnlig könsstympling genom att

utbilda afrikanska kvinnor och män till informatörer. Mötesplatser för diskussion för män, kvinnor, gamla och unga skapas på så vis. Med den kulturella kompetens som de afrikanska informatörerna besitter har med tiden en fruktbar dialog upptagits, som bl.a. lett till större kunskap om inställningen hos det motsatta könet.

Att yrkesgrupper som kommer i kontakt med flickorna/kvinnorna har större kunskap är centralt för att de skall kunna erbjuda adekvat medicinsk och psykisk vård men även för att kunna avgöra när en anmälan skall göras och till vem. Att t.ex. skolpersonal ingriper redan innan ingreppet är ett faktum är det ideala och det kräver kunskap. Socialstyrelsens rapport visar att kunskaperna om kvinnlig könsstympning är relativt begränsade hos dem som kommer i kontakt med de berörda flickorna i sin yrkesverksamhet. Intresset att lära mer har emellertid visat sig stort.

Socialstyrelsen har därför sammanställt informationsmaterial baserat på erfarenheter som har genererats under uppdragstiden. Materialet publiceras senare under våren 2002. Det finns tre olika skraddarsydda versioner; en riktar sig till berörda professioner (socialtjänst, skola, hälso-sjukvård), en till berörda invandrargrupper generellt och en till yngre berörda flickor och pojkar.

Enligt Socialstyrelsens rapport har de religiösa ledarna en nyckelposition när det gäller att påverka attityder mot könsstympning. Bristen på tydliggörande från de religiösa ledarnas sida har i mycket stor utsträckning påverkat människors förhållningssätt till könsstympning.

Trots kunskap om vilka medicinska och psykiska konsekvenser könsstympningen innebar för flickan/kvinnan och vilka rättsliga konsekvenser som hotade genom den svenska lagstiftningen, visade det sig att de religiösa aspekterna i många fall var avgörande. Att engagera de religiösa ledarna i arbetet innan projektiden var slut visade sig emellertid vara vanskligt. Socialstyrelsen anser att det är angeläget att fortsätta med denna typ av metodutveckling.

Vikten av internationella kontakter betonas i rapporten. Att återföra information från ursprungslandet om utvecklingen i könsstympningsfrågan betraktas som viktigt för att exilen inte skall bidra till en konservering av traditioner. Föräldrar i exil uttrycker ofta att det är svårt att upphöra med traditionen på grund av komplikationer vid ett återvändande till ursprungslandet.

6.2 Barnkompetens i hälso- och sjukvården

Socialstyrelsen fick år 1998 i uppdrag av regeringen att ta fram underlag som beskriver vilken barnkompetens som bör säkerställas bland den hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar med barn och ungdomar. I uppdraget ingick även att undersöka möjligheterna att ta fram en gemensam standard för att värna om barns rättigheter när det vistas på sjukhus med utgångspunkt i de kvalitetskrav som Nordisk standard för omsorg om barn och unga som vistas på sjukhus (NOBAB) har formulerat. Uppdraget redovisades den 30 oktober 2001 och är föremål för beredning inom Regeringskansliet.

Socialstyrelsen skulle inom uppdraget även se över ungdomsmottagningarnas förebyggande verksamhet samt belysa det medicinska omhän-

dertagandet av asylsökande barn. Denna del av uppdraget redovisades i mars år 2000. Skr. 2001/02:166

Barnkompetens i vården samt barns behov vid sjukhusvistelser

Socialstyrelsen framhåller att barnkompetens inom hälso- och sjukvården både omfattar formell kompetens, vilken kan erhållas genom utbildningar av olika slag, och kompetens att kommunicera med barn och dess anhöriga. Styrelsen menar att det är viktigt att en bred barn- och ungdomskompetens säkerställs och stärks inom primärvården för att den skall kunna utgöra en första linjens hälso- och sjukvård även för barn och unga. Huvudmannen bör skapa förutsättningar för vidareutbildning för att införskaffa samt vidmakthålla barnkompetensen. Primärvården bör enligt styrelsen förstärkas med psykolog och socionomkompetens.

Samverkan mellan verksamheter är en annan viktig aspekt. Styrelsen föreslår vidare att det Nationella planeringsstödet för personalförsörjning inom hälso- och sjukvården kompletteras med ett slags planeringsstöd även för barnkompetens.

Barn har det generellt sett bra på sjukhus i Sverige och barn läggs heller inte in på sjukhus om det inte är alldeles nödvändigt. Det är viktigt att säkerställa den nivå som redan finns och samtidigt vidareutveckla metoder och rutiner att ta hand om barn och unga i sjukhussituationen.

NOBAB, Nordisk förening för sjuka barns behov, utvecklade i början av 90-talet en gemensam Nordisk standard för omsorg om Barn och unga på sjukhus, den s.k. NOBAB-standard. Standarden utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter.

Möjlighet till föräldramedverkan och att personal som vårdar och behandlar barn skall ha sådan utbildning och kompetens att de kan bemöta de fysiska och psykiska behoven hos barnet och dess familj är exempel på innehållet. Styrelsens utvärdering visade att NOBAB:s standard i sin nuvarande form väl kan tjäna som kvalitetsinstrument inom hälso- och sjukvården för att säkerställa en lämplig miljö för barn som vistas på sjukhus. Rapporten om barnkompetens i vården samt om barns behov vid sjukhusvistelser bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Ungdomsmottagningarnas förebyggande verksamhet

Som en del i uppdraget skulle Socialstyrelsen även göra en översyn av ungdomsmottagningarnas förebyggande verksamhet. I sammanhanget skulle unga mäns möjlighet till stöd och råd särskilt uppmärksammas. Rapporten kommer med ett antal förslag riktade till verksamhetens huvudmän.

I rapporten konstateras att mottagningarnas utåtriktade verksamhet når alla ungdomar men att endast tio procent av de individuella besöken består av pojkar. För att komma till rätta med det föreslår Socialstyrelsen att det utåtriktade arbetet förbättras och intensifieras samt att fler män anställs i verksamheten. En särskild mottagningstid för unga män ses vidare som en viktig aspekt i sammanhanget.

Särskild kompetens om särskilda behov hos olika grupper, så som invandrare och bi- och homosexuella, är vidare viktigt enligt rapporten, liksom en större psykosocial och socioekonomisk kompetens. Huvudmännen bör formulera lokala mål för verksamheten och därutöver klargöra lednings- respektive verksamhetsansvar. Styrelsen efterlyser ytterligare forskning på området och betonar särskilt unga invandramäns behov.

Med anledning av uppdraget anordnade Socialstyrelsen i samarbete med Allmänna Barnhuset en konferens om ungdomsmottagningarnas arbete med pojkar med syfte att belysa pojkars behov och möjligheter till kontakt med ungdomsmottagningarna och för att förmedla erfarenheter av det praktiska arbetet med pojkar på mottagningarna.

Asylsökande barns medicinska mottagande

Socialstyrelsen fick 1998 regeringens uppdrag att belysa det medicinska omhändertagandet av asylsökande barn. Rapporten överlämnades till regeringen i mars 2000. Socialstyrelsen har därefter, i november 2001, på regeringens uppdrag, överlämnat en rapport till regeringen angående förutsättningar för riktlinjer för hur asylsökande barn skall få tillgång till hälsosamtal och hur dessa barns hälsotillstånd skall kartläggas. Rapporten bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

6.3 Barn och ungas inflytande i samhällsplaneringen

Regeringen gav i september 1998 Boverket i uppdrag att tillsammans med Vägverket, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen och Svenska Kommunförbundet utveckla metoder för hur barns och ungdomars inflytande skall förverkligas i kommunerna i frågor som rör samhälls- och trafikplanering. Boverket redovisade sitt uppdrag till regeringen i mars 2000 med att lämna rapporten Unga är också medborgare.

I rapporten ges dels en beskrivning av olika arbetssätt och metoder för att ta till vara barns och ungas erfarenheter och utveckla deras inflytande. Det ges också en beskrivning av ett antal exempel på hur man i olika kommuner i landet har arbetat med att låta barn och ungdomar bli delaktiga i planeringsprocesser. Rapporten innehåller också ett antal förslag till åtgärder för att utveckla barns och ungas deltagande och inflytande i planeringen.

Rapporten har flera syften, den riktar sig såväl till kommunala beslutsfattare och planerare som till lärare och pedagoger, men också till ungdomar.

Under våren 2001 har Boverket tillsammans med de myndigheter och förbund som deltog i regeringsuppdraget genomfört tre regionala konferenser om barns och ungdomars inflytande i samhällsplaneringen. Konferensernas målgrupper har varit lärare, planerare och kommunpolitiker. Boverket har från regeringen erhållit särskilda medel för genomförandet av konferenserna.

Boverkets förslag i övrigt är alltjämt föremål för beredning inom Regeringskansliet.

Statistiska centralbyrån (SCB) har sedan 1998 haft regeringens uppdrag att utveckla barnstatistiken. SCB har erhållit särskilda medel för uppdragets genomförande. Arbetet har initialt varit inriktat på att det skall finnas tillgång till en grundläggande statistik om barn och deras familjer. I huvudsak har syftet med det arbetet uppnåtts. SCB har gett ut tre publikationer – Barn och deras familjer 1998, 1999 respektive 2000. I rapporten ”Barn och deras familjer 2000” (Demografiska rapporter 2002:2) redovisas material om familjesammansättning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning.

I SCB:s uppdrag ingår att även fortsättningsvis utveckla barnstatistiken. En målsättning i detta arbetet bör vara att ge en så allsidig och heltäckande bild av barns och ungas situation som möjligt. I det kan ligga att utnyttja statistik som produceras av andra producenter än SCB. Det kan också handla om att belysa interaktionen mellan olika delar av barns liv. Intressanta områden för fortsatt arbete är skola, barns hälsa, barn i det rättsliga systemet, barn i socialtjänsten m.fl.

6.5 Uppdrag till Högskoleverket

Regeringen konstaterade i strategipropositionen att kunskap om barnkonventionen i yrkesgrupper som skall arbeta inom verksamheter som rör barn är ett viktigt instrument för att få genomslag för barnkonventionens anda och intentioner.

Regeringen gav därför i december 2001 Högskoleverket i uppdrag att stimulera lärosätena att inordna FN:s konvention om barnets rättigheter i utbildningar för yrkesgrupper som kommer att arbeta med barn.

Högskoleverkets uppgift är att definiera en krets av utbildningsprogram som i första hand bör behandla barnkonventionen. Verket bör också stimulera lärosätena att finna former för hur barnkonventionen kan integreras i undervisningen. Verket skall informera universitet och högskolor om vikten av att studenterna har kunskaper om konventionen. Detta kan ske genom skriftligt material eller genom att seminarier anordnas. Verket bör också direkt till berörda studenter sprida kunskap om konventionens existens. Högskoleverket skall vidare kartlägga lärosätenas arbete med att bibringa berörda studenter kunskap om innehållet i konventionen.

Högskoleverket skall redovisa sitt uppdrag senast den 15 juni 2003 och har erhållit särskilda medel för uppdragets genomförande.

7 Utredningar med uppdrag att stärka barnets rätt i lagstiftning

Barnkommittén pekade vid sin genomgång av svensk lagstiftning och praxis ut några områden där det finns behov av att stärka barnets rättigheter och föra in ett tydligt barnperspektiv i lagstiftningen. Det gäller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU),

sexualbrottskapitlet i brottsbalken samt frågor om barnmisshandel. Regeringen aviserade i strategipropositionen att den avsåg att ge direktiv till utredningar inom dessa områden. Dessa utredningar har nu slutförts och betänkandena bereds inom Regeringskansliet. Nedan ges en beskrivning av utredningarnas förslag samt hur regeringen avser att gå vidare med frågorna.

7.1 LVU-utredningen

Regeringen beslutade den 3 juni 1999 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att genomföra en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (dir. 1999:43).

Utredaren redovisade sitt uppdrag i augusti 2000 i betänkandet Omhändertagen (SOU 2000:77). Utredaren har bl.a. föreslagit att det i lagen skall införas uttryckliga bestämmelser om att barnets bästa skall vara avgörande vid alla beslut enligt lagen och att barnet skall ha rätt att komma till tals. Utredaren har också föreslagit att en ansökan om vård skall innehålla en ingående redogörelse för barnets situation och en specificerad vårdplan. Vidare har utredaren föreslagit att socialnämnden efter tre år skall göra en särskild prövning av hur barnets framtid skall utformas, att socialnämnden skall göra en bedömning av om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning samt att ett beslut om vårdens upphörande inte får strida mot vad som är bäst för barnet. Ytterligare ett förslag från utredaren är att det i socialtjänstlagen skall införas en bestämmelse om rätt för socialnämnden att tala med barnet även om vårdnadshavaren motsätter sig det.

Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu vidare inom Regeringskansliet tillsammans med betänkandet från Kommittén mot barnmisshandel med sikte på en samlad proposition under hösten 2002.

7.2 Kommittén mot barnmisshandel

I december 1998 beslutade regeringen att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utreda barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor (dir. 1998:105).

Kommittén mot barnmisshandel hade ett brett uppdrag gällande frågor om barnmisshandel. I sitt utåtriktade arbete har kommittén utöver Föräldraboken, riktad till föräldrar och andra vårdnadshavare gett ut en CD med namnet Fatta förstå med barn i årskurs 4–7 som målgrupp, cirka 453 000 elever. En tredje aktivitet Att misstänka barnmisshandel vände sig till yrkesgrupper som arbetar med barn upp till 10 års ålder. Syftet var att informera om tecken på barnmisshandel och om anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen. 70 000 informationspaket skickades ut till skolor, förskolor, barnhabilitering och barnvårdscentraler.

Kommittén föreslog i sitt delbetänkande Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder (SOU 2000:42) flera åtgärder för att förstärka barnperspektivet och förbättra handläggningen av barnmisshandelsärendena. Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren har tagit fasta på dessa förslag och utvecklar sin verksamhet som rör

barn, bl.a. genom ökade satsningar på utbildning. Förordningsändringar som grundar sig på kommitténs förslag och som innebär att större krav kommer att ställas på den som leder förhör med barn och på hur förundersökningen skall bedrivas trädde i kraft den 1 november 2001. Den 1 januari 2002 infördes en ny bestämmelse i förundersökningskungörelsen i syfte att förkorta handläggningstiderna vid förundersökningar där barn och unga under 18 år utsatts för t.ex. våldsbrott. Sådana förundersökningar skall bedrivas särskilt skyndsamt. Från den tidpunkt då någon är skäligen misstänkt för brottet skall förundersökningen som huvudregel vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan inom tre månader.

Kommittén lämnade sitt huvudbetänkande Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72) i augusti 2001. Kommittén presenterar en definition av begreppet barnmisshandel och föreslår hur samverkan mellan berörda aktörer kan förbättras bl.a. genom att socialtjänsten får ett lagstadgat ansvar för att samverkan kommer till stånd. Vidare föreslås att det i relevanta lagar skall finnas en referens till anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen för att höja benägenheten att anmäla till socialtjänsten. Kompetens- och kvalitetshöjande åtgärder inom socialtjänsten, förskolan, skolan och fritidshemmet samt inom hälso- och sjukvården är andra förslag. Tonvikt läggs på förebyggande åtgärder och kommittén föreslår att möjligheterna att inrätta ett Nationellt riskbarncentrum utreds.

Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu vidare i Regeringskansliet tillsammans med betänkandet från LVU-utredningen (se ovan) med sikte på en samlad proposition till hösten 2002.

7.3 Sexualbrottskommittén

I juni 1998 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté (1998 års Sexualbrottskommitté) med uppdrag att göra en genomgripande översyn av bestämmelserna om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken. Översynen skulle, när det gäller sexualbrott mot barn, utgå från Barnkonventionens krav. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor (SOU 2001:14) i mars 2001. Kommittén har föreslagit en ny reglering av sexualbrotten. Vidare har kommittén bl.a. föreslagit att det införs särskilda bestämmelser om straffansvar för handel med människor respektive med barn för sexuella ändamål liksom att kravet på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands inte skall gälla för vare sig allvarliga sexualbrott mot barn eller de nya straffbestämmelserna om handel med människor respektive barn. Kommittén har också föreslagit en skärpning av förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga samt att skyddet för ungdomar mot att användas för sexuella posering skall stärkas. Betänkandet har remitterats. Regeringen planerar att lämna en proposition med förslag till ny straffbestämmelse om människohandel för sexuella ändamål till riksdagen under våren 2002. Beredningen av kommitténs övriga förslag beräknas fortgå under innevarande år.

8.1 Födelsetalsgrupp

Under 1990-talet sjönk barnafödandet i Sverige till de lägsta nivåer som någonsin uppmätts i vårt land. Detta skedde under en period av ekonomisk recession med internationell lågkonjunktur, inhemsk kostnadskris och neddragen sysselsättning. Det blev en mycket brant nedgång av barnafödandet efter att Sverige i skiftet från 1980-tal till 1990-tal haft en av Europas högsta fruktsamhetsnivåer.

Förändringen väcker självklart frågor. År 2000 beslutade regeringen om direktiv för en arbetsgrupp vars syfte var att systematisera befintliga fakta och kunskaper om de faktorer som påverkar barnafödandet. I uppdraget ingick att söka identifiera faktorer som är viktiga för unga människors beslut att skaffa eller inte skaffa barn.

Arbetsgruppen har i sitt arbete utgått från individens rätt att själv välja hur den vill forma sitt liv. Samhällets uppgift är att stödja dem som väljer att skaffa barn och att undanröja hinder för att föda barn.

Arbetsgruppen har tagit del av den forskning som finns inom området, både i Sverige och i andra länder. De viktigaste slutsatserna är:

- Barnafödandet har sjunkit dramatiskt under 1990-talet. Trots det ligger det svenska födelsetalet nära genomsnittet för EU.
- Barnafödandet har bara återhämtat sig marginellt de senaste åren trots att arbetsmarknaden blivit väsentligt bättre och familjestöden i huvudsak återställt.
- Det är till stor del kvinnor med låg utbildning och begränsad anknytning till arbetsmarknaden som avstått från att föda barn. Många av dem har valt att skaffa sig mer utbildning.
- Barnafödandet har skjutits uppåt i åldrarna. Detta hänger uppenbarligen samman med att utbildningstiden förlängts och att det tar allt längre tid att etablera sig på arbetsmarknaden.
- När kvinnor kommer upp i trettioårsåldern minskar deras förmåga att få barn. Höjningen av genomsnittsåldern för det första barnets födelse är nu så hög att risken för oönskad barnlöshet blir allt tydligare.
- Det stora flertalet unga människor vill fortfarande ha barn. Två barn är den förhärskande normen.
- Ett fast stabilt arbete som ger en hygglig inkomst förefaller vara ett krav från de flesta innan de vill skaffa barn.
- Det verkar svårt att nå upp till de inkomster som behövs för att ha råd med barn under studietiden.
- Ett fungerande familjestödsystem förefaller vara en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för att få rimliga nivåer på födelsetalet.
- Den kraftiga ökningen av tillfälliga arbeten vi haft på arbetsmarknaden i Sverige under den senaste tioårsperioden förefaller ge negativa konsekvenser när det gäller barnafödande.
- Tecken finns på att toleransen mot barnafödande och mot barn minskat på den svenska arbetsmarknaden. Detta förfaller särskilt ha drabbat ensamstående föräldrar.

Arbetsgruppens beskrivningar och analyser studeras för närvarande inom Regeringskansliet för att se vilka konkreta förslag som kan utformas för att möta de problem som beskrivs.

8.2 Barnsäkerhetsdelegation

Som ett led i arbetet med att renodla Barnombudsmannens ombudsmannaroll (jfr prop. 2001/02:96) har samordningsansvaret för barnsäkerhetsarbetet lyfts bort från ombudsmannen. Regeringen beslutade den 11 oktober 2001 att tillsätta en Barnsäkerhetsdelegation med uppgift att brett se över barnsäkerhetsfrågorna samt att utreda vilken myndighet som fortsättningsvis bör ha det övergripande samordningsansvaret inom området. Under övergångstiden ligger samordningsansvaret på delegationen.

Delegationen skall i övrigt öka medvetenheten kring barnsäkerhetsfrågorna, lämna förslag till hur kunskaperna inom området kan förbättras, visa metoder för hur barn och unga i högre grad kan involveras i säkerhetsarbetet samt föreslå de lagändringar och andra åtgärder som behövs för att minska antalet dödsfall och skador bland barn och unga till följd av olycksfall.

Barnsäkerhetsdelegationen leds av barnministerns statssekreterare och i delegationen ingår företrädare för Banverket, Boverket, Elsäkerhetsverket, Statens Folkhälsoinstitut, Konsumentverket, Räddningsverket, Skolverket och Vägverket. I delegationen ingår därutöver som sakkunniga Barnombudsmannen, organisationen Barns rätt till lek, två ungdomar samt företrädare för Regeringskansliet.

Delegationen skall i januari 2003 lämna förslag till ny samordningsmyndighet. Arbetet i sin helhet skall vara avslutat vid utgången av år 2003.

8.3 Romska arbetsgruppen

Romer är en av de erkända minoriteterna i Sverige. Till gruppen hör både familjer som levt i Sverige i århundraden och relativt nykomna invandrare. Många som tillhör gruppen romer har en utsatt social situation och det är uppenbart att romska barn möter diskriminering på ett sätt som få andra barn i Sverige.

Mot denna bakgrund är det angeläget att öka kunskaperna om romska barns situation och att låta romska barn och unga själva komma till tals och beskriva hur de ser på sitt liv, vilka förhoppningar de har för framtiden och vilka krav de har på samhället när det gäller att minska den diskriminering de flesta av dem är utsatta för.

En arbetsgrupp har bildats med representanter för den romska folkgruppen och för Regeringskansliet i syfte att bredda kunskaperna och föra ut en bild av de romska barnens situation. Målsättningen är att arbetet skall bidra till att romska barns utsatthet och diskriminering minskar. En konferens på temat romska barn kommer att arrangeras senare under året.

Storstadskommittén överlämnade år 1997 ett delbetänkande om barn- och ungdomars uppväxtvillkor i storstädernas utsatta områden. Betänkandet fokuserar på den snedfördelning av livschanser som finns mellan olika grupper av barn och ungdomar i våra tre storstadsområden. Den främsta orsaken uppgavs vara föräldrarnas sociala och ekonomiska situation. Kommittén framhöll snabba åtgärder för att mildra de missförhållanden som följer av boendesegregationen och att det på sikt krävs en långsiktig politik med okonventionella inslag för att kunna bemästra problemen.

På grundval av regeringens proposition 1997/98:165 ”Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet” beslutade om en ny nationell storstadspolitik. De två övergripande målen för politiken är att ge storstadsregionerna goda förutsättningar för långsiktigt hållbar tillväxt och att bryta såväl den sociala, etniska och diskriminerande segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika och jämställda levnadsvillkor för storstädernas invånare. Båda dessa mål bedöms vara grundläggande för att trygga barns uppväxtvillkor.

I propositionen konstateras att storstädernas utsatta stadsdelar är mycket barnrika och att över hälften av barnen och ungdomarna i dessa områden har utländsk bakgrund, dvs. minst en förälder är född utomlands. Tecken tyder på att allt fler barn med utländsk bakgrund i dessa utsatta bostadsområden blir föremål för socialtjänstens insatser.

I samband med införandet av den nya storstadspolitiken introducerades lokala utvecklingsavtal som ett instrument för att genomföra den nya politiken. Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Huddinge, Södertälje och Botkyrka har tecknat lokala utvecklingsavtalen med staten och sammanlagt 24 stadsdelar omfattas av insatser inom lokala utvecklingsavtal.

Åtgärder som riktar sig specifikt till barn är bl.a. språkförskolor som från och med år 1999 erbjuds alla barn från tre års ålder. För många som kommer till språkförskolan är detta det första mötet med den svenska vardagen. Målet är att barnen skall kunna svenska när det börjar skolan och att föräldrarna får möjlighet till kontakt med det svenska samhället via de vardagsanknutna språkstudierna.

I propositionen angavs vidare att 10 miljoner kronor av statliga medel borde fördelas till kulturverksamhet inom ramen för de lokala utvecklingsavtalen årligen under perioden 1999–2001 för att förbättra barn och ungdomars uppväxtvillkor och stimulera deras utveckling till kreativa och ansvarstagande människor. I efterhand kan konstateras att de kommuner som har tecknat avtal har satsat betydligt mer, totalt drygt 65 miljoner kronor har gått till kulturinsatser. Detta inkluderar enbart insatser som är helt eller delvis riktade till barn- och ungdomar. I de avtal som tecknats är betydligt mer beräknat till kulturinsatser, men utbetalningarna ligger längre fram i tiden.

9 Riksdagens tillkännagivanden i anledning av barnskrivelsen 2000

Skr. 2001/02:166

Vid behandlingen i riksdagen av regeringens skrivelse Barn – här och nu Redogörelse för barnpolitiken i Sverige gjordes två tillkännagivanden avseende barn och självmord respektive familjerådslag (skr. 1999/2000:137, bet. 2000/01:SoU7, rskr. 2000/01:135). Nedan följer en redovisning av vilka åtgärder regeringen har vidtagit i anledning av tillkännagivandena.

9.1 Barn och självmord

Socialutskottet

Utskottet uttalade med anledning av yrkanden i två motioner att de riktlinjer som WHO har utarbetat om hur självmordsförebyggande arbete bör bedrivas snarast omsätts till svenska förhållanden.

Regeringens redovisning

Antalet självmord har fortsatt att sjunka i så gott som samtliga åldersgrupper. I åldersgruppen 16–24 år har dock antalet självmord legat konstant under de senaste tjugo åren. Före 15 års ålder är självmord ovanliga. Depressioner förekommer dock oftare än man tror bland ungdomar som bör få behandling för detta eftersom självmordstankar också är vanliga vid depressioner. Självmord är ett mycket angeläget folkhälsoproblem och ungdomar vid sidan av yngre vuxna är de grupper som främst drabbas.

Inom myndigheten IPM, Institutet för Psykosocial Medicin, finns en huvudaktör - Nationellt Centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa - med uppdrag att förebygga självmord och självmordsförsök. Man bedriver forskning, utbildning och ett aktivt utvecklingsarbete bl.a. genom att samla landets övriga regionala suicidpreventiva nätverk. Detta centrum utbildar även strategiskt utvalda yrkeskategorier, som kan finnas nära självmordsbenägna människor, t.ex. anställda inom socialtjänsten, psykiatrin, skolan, polisen, präster m.fl. IPM har enligt regleringsbrev för år 2002 krav på sig att redovisa hur man beaktat riksdagsbeslutet från januari år 2001 att föra ut WHO:s riktlinjer om självmordsförebyggande arbete i skolan.

För skolor finns självmordsförebyggande program framtagna i samverkan mellan Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut och det centrum som nämnts ovan. Målet är att visa att det går att göra något åt problemen och att ungdomar ska veta var man kan få hjälp. Det pågår en bevakning av området som går ut på att upptäcka risker i samhället som skapar psykisk ohälsa och göra det möjligt att åtgärda för att på sikt få ner antalet självmord. Inom hälso- och sjukvård och socialt arbete behövs även uppmärksamhet på riskfaktorer i uppväxtmiljön och lyhördhet för barns signaler om störda hemförhållanden.

Sett mot bakgrund av sjunkande dödlighet i övrigt, exempelvis i infektionssjukdomar och olycksfall, är självmordsprevention mycket ange-

läget. Liksom olycksfall rör det sig också om många orsaker, som behöver angripas på olika nivåer och genom prevention av olika slag och genom stabila vuxenkontakter under uppväxtåren. För barn och unga gäller det att skapa stödjande miljöer och träna bl.a. skolpersonal i konflikthantering och att uppmärksamma signaler hos de elever som har destruktiva familjeförhållanden.

9.2 Familjerådslag eller annan arbetsmodell

Socialutskottet

Utskottet uttalade att det delar bedömningen i motion So458 (mp) yrkande 1 om att det bör vara en självklar rättighet för familjer att vara delaktiga när beslut skall tas om sociala ingripanden eller om stödåtgärder. Om familjen så önskar bör den därför ha rätt till ett familjerådslag eller annan arbetsmodell som i likhet med familjerådslag tar de närståendes resurser till vara. Regeringen bör i lämpligt sammanhang återkomma till riksdagen med en redovisning.

Regeringens redovisning

Av socialtjänstlagens (2001:453) portalparagraf (1 kap. 1 § 3 stycket) framgår att verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Denna respekt skall vara utgångspunkten för socialtjänstens insatser för barn och familjer. Socialt arbete bedrivs med ett flertal olika metoder. För att kunna arbeta förändrande i familjer med svår problematik är det angeläget att socialtjänsten har flera olika metoder till förfogande.

Olika sätt att engagera familjers nätverk i det sociala barnavårdsarbetet har utvecklats under 1980- och 1990-talen. I mitten på 1990-talet introducerades familjerådslagen som en metod att arbeta med barn och familjer. Med stöd från regeringen genomförde Svenska Kommunförbundet ett projekt under åren 1995–1998 för att utveckla en svensk modell för familjerådslag. Tanken bakom familjerådslag är att familj, släkt och vänner och grannar har en kunskap om det enskilda barnet som myndighetspersoner saknar och som gör dem bättre rustade att fatta beslut om och ta ansvar för barnet.

Projektet har utvärderats (Familjerådslag i Sverige, FoU-rapport 1999:1). Utvärderingen visar att de svenska familjerådslagen i huvudsak har genomförts enligt modellen samt att rådslaget har utnyttjat den möjlighet till inflytande som modellen innebär. Nästan vart fjärde barn hade återaktualiserats för en ny utredning, vanligen på grund av en anmälan. Återaktualisering var ungefär lika vanlig bland barn som varit föremål för familjerådslag som bland dem som utretts traditionellt. Hälften av barnen var fortfarande aktuella för någon form av bistånd och detta var vanligare vid familjerådslag. Det var lika vanligt att barn placerades utanför hemmet efter familjerådslag som efter traditionella utredningar. Det flesta av familjerådslagsbarnen placerades hos släktingar, medan detta var ovanligt bland dem som utretts på traditionellt sätt. Föräldrar

som medverkat i familjerådslag var i stor utsträckning positiva till att medverka i ytterligare familjerådslag.

Resultaten visar att familjerådslag har fått ett svagt genomslag i det vardagliga sociala arbetet. Under perioden november 1996 till och med oktober 1997 användes familjerådslag i ungefär tio procent av alla pågående utredningar i de tio kommuner som ingick i det svenska projektet. Variationen mellan kommunerna var stor, mellan 4 och 37 procent. Två år efter det första familjerådslaget genomfördes hade fem av kommunerna så gott som upphört med att använda familjerådslag. Fyra fortsatte i begränsad omfattning och endast en kommun använde det regelbundet. En viktig förklaring till den låga graden av användande är att åtta av tio föräldrar tackade nej till erbjudandet om familjerådslag.

Som redovisas i avsnitt 4.2.6 avser regeringen att i mars 2002 lämna en proposition till riksdagen om införande av en särskild lag om medling med anledning av brott. Familjerådslag uppvisar likheter med medling med anledning av brott, men även skillnader. Familjerådslag syftar till att komma till rätta med andra problem i den unges livssituation.

Medling och familjerådslag är metoder som enligt regeringens bedömning kan komplettera varandra. Inslag av familjerådslag kan vidare förekomma under ett medlingsmöte genom att även andra personer än vårdnadshavare kan närvara, om det är lämpligt och förenligt med syftet med medlingen

Medlingsutredningen har ansett att den försöksverksamhet med familjerådsslag med inslag av medling som har genomförts (se ovan nämnda utvärdering) har varit alltför begränsad för att det skall gå att dra några mer långtgående slutsatser av verksamhetens betydelse för unga lagöverträdare. Utredningen menar dock att familjerådslag kan ha en positiv inverkan på unga som begått brott. Regeringen delar utredningens bedömning.

De senaste åren har Multiple Systemic Therapy (MST) kommit att användas av flera svenska kommuner i arbetet med barn och familjer. MST är en relativt ny behandlingsmodell med ursprung i USA, avsedd för ungdomar mellan 10 och 18 år. Metoden har visat sig framgångsrik i ett antal studier. Ofta får den unge och familjen välja t.ex. mellan institutionsplacering eller MST. Behandlingstiden är kort, cirka fyra månader. Under denna tid finns en terapeut tillgänglig för familjen, om så behövs hela dygnet. Ett tydligt kontrakt görs upp med den eller de föräldrar som vill och kan engagera sig i insatsen. Detta kan sedan vid behov förändras och kompletteras. Allt arbete sker via stöttande av föräldrarna. Det är de som ska sätta gränser och kontroller att överenskommelser inte bryts. En tydligare struktur på hem-, skol- eller arbetssituationen, fritiden m.m. eftersträvas, med högre grad av föräldrakontroll. Uppföljning av arbetet sker såväl under behandlingen som efter avslutad insats.

Regeringen har i olika sammanhang konstaterat att det inte är lämpligt att lagstifta om vissa specifika metoder för det sociala arbetet. Däremot är det angeläget att det utvecklas nya metoder och att socialarbetare har tillgång till väl beprövade metoder för att med stor flexibilitet kunna anpassa sitt arbete till den enskilda familjens behov. Detta ingår i Socialstyrelsens uppdrag som nationell expert och tillsynsmyndighet. Socialstyrelsen har också regeringens uppdrag att genomföra en samlad strategi för kunskapsutveckling inom socialtjänsten.

10.1 Europarådet

Inom Europarådet verkar Sverige aktivt för att stärka organisationens arbete vad gäller barnfrågor. Med sitt breda verksamhetsfält har Europarådet en nyckelroll i uppföljningen av FN:s barnkonvention i Europa. Arbetet, som till stor del består i kunskapsspridning och erfarenhetsutbyte, bedrivs såväl multilateralt som bilateralt.

Europarådets barn- och familjeprogram

Frågor om barn har i flera omgångar stått på Europarådets program. Rådet har bl.a. lagt möda på att sprida barnkonventionen till medlemsländerna. Rådet har också varit pionjär när det gäller att i internationella sammanhang involvera barn och unga i det praktiska arbetet exempelvis som deltagare i konferenser.

Nära kopplat till barn- och familjeprogrammet är Europarådets familjeministerkonferenser. Redan på 1980-talet var barn temat för sådana konferenser. Sverige arrangerade 1999 års konferens på temat "Towards a childfriendly society".

Det nuvarande barn- och familjeprogrammet startade föregående år. Verksamheten samordnas inom ett så kallat forum som består av representanter från olika styrkommittéer inom Europarådet och representanter från andra internationella organisationer som arbetar med barnfrågor. Medlemsländerna har också rätt att sända representanter till forum vilket alltfler länder gör. Ett antal barn och ungdomar i åldrarna 13–17 år från olika länder, bland annat från Sverige, medverkar också i arbetet.

För närvarande sker det mesta av det praktiska arbetet i tre arbetsgrupper. En grupp arbetar med utsatta barn inkluderande barn på heltidsinstitution, en annan med barnomsorg och en tredje med barns och ungas delaktighet i samhällsarbetet. I dessa arbetsgrupper ingår forskare, regeringsrepresentanter, fältarbetare och barn och unga.

Inriktningen på arbetet i de tre grupperna är i första hand att ge kunskap och stöd till medlemsländer och att verka som en kanal för kunskapsspridning mellan länder. Mycket av arbetet kommer att vara riktat till de nya medlemsstaterna i Europarådet.

Att bygga upp en fungerande socialtjänst som kan ge stöd till familjer och barn så att omhändertaganden av barn undviks är en första arbetslinje. Att hitta alternativa placeringsformer till stora institutioner är en annan inriktning. Att ta tillvara de institutionsplacerade barnens mänskliga rättigheter och se till att deras röste hörs är en tredje del i arbetet.

Europarådskonventionen om utövandet av barns rättigheter

Europarådet har utarbetat en konvention om utövandet av barns rättigheter, European Convention on the Exercise of Children's Rights. Konventionen öppnades för undertecknande den 25 januari 1996. Sverige har undertecknat konventionen men ännu inte ratificerat den. Syftet med konventionen är att förbättra barns ställning i familjerättsprocesser. Kon-

ventionen är avsedd att vara ett komplement till barnkonventionen och hjälpa länderna att genomföra barnkonventionen på ett riktigt sätt. Inom Justitiedepartementet övervägs för närvarande vilka lagändringar som behöver göras för att Sverige skall kunna ratificera konventionen. En departementspromemoria med förslag till sådana lagändringar kommer att färdigställas under våren 2002.

Konvention om umgänge med barn

Inom Europarådet har sedan några år pågått arbete med att utforma en konvention om umgänge med barn. Konventionen kommer att innehålla materiella bestämmelser, bl.a. om allmänt accepterade principer för avgörande av umgängesfrågor. Tanken är att gemensamma principer underlättar tillämpningen av umgängesavgöranden i andra stater än ursprungsstaten liksom möjligheterna att få avgörandena erkända och verkställda i andra länder. Konventionen kommer vidare att innehålla bestämmelser om "safeguards", dvs. åtgärder som tillser att umgängesavgöranden följs och att barnet återlämnas efter umgängesperiodens slut, t.ex. vite, deponering av pass, deposition av pengar som förverkas om barnet inte återlämnas samt möjlighet att få ett förhandsbesked om huruvida ett vårdnads- eller umgängesavgörande erkänns och kan verkställas i en viss stat.

Förslaget till konvention kommer att föreläggas Europarådets ministerkommitté för antagande i maj 2002.

Konvention om IT-relaterad brottslighet

Inom Europarådet har Sverige deltagit aktivt i arbetet med framtagande av en konvention om IT-relaterad brottslighet, som bl.a. berör barnpornografi på Internet. Sverige undertecknade konventionen den 23 november 2001. Ett arbete för att ratificera konventionen kommer att påbörjas under 2002.

10.2 Europeiska unionen

Barnperspektiv i EU:s beslutfattande

Barnets rättigheter faller inte inom Europeiska unionens institutionella verksamhetsfält. Trots detta rör många av EU:s politikområden barn och barnets rättigheter. Asyl- och flyktingpolitik, biståndspolitik, konsumentfrågor, media och reklam är några exempel. Det franska ordförandeskapet i det europeiska unionen hösten 2000 inbjöd till ett informellt ministermöte för att öka intresset för barnfrågor. Frankrikes initiativ byggde på en uppfattning om att barnfrågor var alltför osynliga och splittrade inom EU, trots att samtliga medlemsstater har ratificerat barnkonventionen. Som ett resultat av det franska initiativet bildades en permanent grupp på tjänstemannanivå i syfte att fortsätta diskussionerna om hur barnets rättigheter kan beaktas i Europeiska unionen.

Diskussionerna fortsatte under ledning av det svenska ordförandeskapet bl.a. genom ett möte på tjänstemannanivå den 6 april 2001 i

Stockholm. Den centrala frågan var ett barnperspektiv i beslutsfattandet inom EU. Detta innebär inte att ett nytt politikområde tillskapas utan syftar till att lyfta fram ett barnperspektiv i unionens nuvarande kompetensområden i enlighet med EG-fördraget. Frågan har fått stöd från samtliga medlemsstater.

Både det belgiska och det spanska ordförandeskapet i Europeiska unionen har fortsatt arbetet i denna fråga. Belgien inbjöd bl.a. till ett ministermöte för att understryka vikten av ett barnperspektiv i EU. Spanien har även inbjudit till ett möte på tjänstemannanivå under sitt ordförandeskap.

Den svenska regeringen har för avsikt att även fortsättningsvis aktivt driva denna fråga inom EU.

Förordning om föräldraansvar

Inom EU bedrivs förhandlingar om ett förslag till förordning om föräldraansvar, som är tänkt att omfatta frågor om vårdnad om barn, umgänge med barn och barns boende. Förslaget innehåller bestämmelser om domstols behörighet, erkännande och verkställighet i en medlemsstat av avgöranden som meddelats i en annan medlemsstat samt om samarbetet mellan medlemsstaternas myndigheter. Förslaget innebär också att det s.k. exekvaturförfarandet skall avskaffas när det gäller avgöranden om umgängesrätt. En umgängedom skall alltså kunna verkställas direkt i andra medlemsstater utan att något särskilt förfarande behöver iakttas i verkställighetsstaten.

Arbetet mot människohandel och sexuell exploatering av barn

Det svenska ordförandeskapet ägnade stor kraft åt att föra EU:s arbete mot människohandel och sexuell exploatering av barn framåt. Ett exempel är arbetet med rambeslut om människohandel och sexuell exploatering av barn och barnpornografi. En förbättrad EU-gemensam straffrättslig lagstiftning skall bidra till att underlätta bl.a. polis och åklagares samarbete över gränserna i kampen mot denna brottslighet. Vid rådet för rättsliga och inrikes frågor den 28–29 maj 2001 nådde ministrarna en s.k. politisk överenskommelse om merparten av innehållet i rambeslutet om åtgärder för att bekämpa människohandel. En politisk överenskommelse om resterande del, dvs. om tillämpliga straffskalor, nåddes den 27–28 september 2001. Således finns nu bl.a. en gemensam definition av vad som skall avses med människohandel syftande till både sexuell exploatering och arbetskraftsexploatering, en bestämmelse om kriminalisering av olika former av medverkan och försök samt bestämmelser om straffskalor, jurisdiktion, ansvar för juridiska personer och om hjälp och stöd till brottsoffer. Den 12 februari innevarande år lämnade regeringen en proposition om Sveriges antagande av rambeslutet till riksdagen.

Det svenska ordförandeskapet ägnade också stor kraft åt att få till stånd ett fördjupat och förbättrat samarbete med såväl EU:s ansökarländer som med andra länder utanför EU, såsom Ryssland. Bland annat nåddes under det svenska ordförandeskapet politisk enighet om att EU:s ansökarländer kan delta som partner i projekt som delfinansieras av ett särskilt EU-pro-

gram för att förbättra internationellt samarbete inom området människohandel och sexuell exploatering av barn.

Skr. 2001/02:166

Europeiska nätverket för förebyggande av brottslighet (EUCPN)

Inför och under Sveriges ordförandeskap i EU har Sverige arbetat för att komplettera EU:s kriminalpolitik med brottsförebyggande åtgärder. En EU-konferens för att diskutera konkreta åtgärder hölls i februari år 2001. Slutsatserna från konferensen är en integrerad del i den av Sverige framarbetade brottsförebyggande policyn för EU, som beslutades av EU:s justitie- och inrikesministrar senare under våren samma år.

En annan viktig del i denna policy är det europeiska brottsförebyggande nätverk som i maj 2001 inrättats på initiativ av Sverige och Frankrike. Genom att fortsatt aktivt arbeta i nätverket (Brottsförebyggande rådet har här en viktig uppgift) avser Sverige utveckla möjligheterna att förebygga brott genom åtgärder på EU-nivån och främja utbytet och utvecklingen av kunskap om effektiva brottsförebyggande åtgärder. Ungdomsbrottslighet är här en prioriterad fråga.

Barns mediasituation

Barns mediasituation var en av profilfrågorna under det svenska EU-ordförandeskapet våren 2001. I samarbete med kommissionen arrangerades i februari år 2001 expertseminariet Barn och unga i det nya medielandskapet i Stockholm. Drygt 200 företrädare för mediebranscher, intresseorganisationer och myndigheter från hela Europa samlades för att diskutera hur barns intressen skall tillgodoses i den snabba teknikutvecklingen och i det ökade medieutbudet. Frågan om hur barn skall skyddas från skadligt medieinnehåll på Internet, i datorspel och i TV debatterades liksom frågan om TV-reklam riktad till barn. Public servicebolagens viktiga roll i produktionen av barnprogram av hög kvalitet lyftes fram.

Frågan om TV-reklam riktad till barn tydliggjordes under det svenska ordförandehalvåret på den politiska dagordningen inför den kommande revideringen av TV-direktivet. En särskild debatt hölls i ämnet vid det informella kulturministermötet i Falun den 20–22 maj 2001. Diskussionen visade på ett brett stöd för att särskild hänsyn bör visas barn när det gäller reklam. Konsultationsprocessen om utformningen av det framtida TV-direktivet inleds våren 2002. Kommissionen skall lämna förslag till ändringar i slutet av år 2002.

Det svenska ordförandeskapet tog även initiativ till rådsslutsatser som antogs vid rådsmötet den 21 juni 2001. Slutsatserna bygger på kommissionens utvärdering av rekommendationen om att stärka skyddet av minderåriga (rådets rekommendation 98/560/EG av den 24 september 1998). Rådet uppmanar i sitt beslut kommissionen att fortsätta arbetet med att främja rekommendationens tillämpning, att avge en förnyad utvärdering om dess genomförande samt att fortsätta dialogen med berörda parter om möjligheterna att införa tekniska system för föräldrakontroll i den digitala miljön.

Under det svenska ordförandeskapet i EU våren 2001 anordnades ett särskilt seminarium – Barnet i krig och på flykt – i Norrköping. Seminariet syftade till att fokusera på det skydd som kan ges utsatta barn i krig och på flykt ur dels asyl- och migrationspolitiskt och dels biståndspolitiskt perspektiv. Seminariet inriktade sig huvudsakligen på tre frågor: rätten till utbildning, rätten för barn och ungdomar enligt FN:s barnkonvention att få komma till tals och tillåtas delta i frågor som angår dem samt rätten till psykosocialt stöd.

Olovligt bortförda barn

Utrikesdepartementet arrangerade under det svenska ordförandeskapet för första gången ett seminarium om olovliga bortföranden av barn till länder som inte anslutit sig till Haagkonventionen. Samtliga länder inom EU:s konsulära arbetsgrupp, COCON, var inbjudna, tillsammans med representanter för Haagkonferensen och de två enskilda organisationerna REUNITE och ISS. Syftet med seminariet var att diskutera möjligheterna att komma överens om en gemensam och internationellt accepterad metod för att underlätta och säkerställa rätten till umgänge för förälder vars barn förts till ett land som inte är anslutet till Haagkonventionen.

Seminariet följdes upp med ytterligare ett seminarium med samma syfte hösten 2001. Inbjudan riktades denna gång, förutom till EU-länderna, till flera av Medelhavsländerna. Närvarande var representanter för Algeriet, Egypten, Malta, Marocko och Tunisien.

Ungdomar och alkohol

Inom EU har arbetet om unga människors alkoholkonsumtion på svenskt initiativ resulterat i en rådsrekommendation (Kom (2000) 736) som Ministerrådet antog den 5 juni 2001. Medlemsländerna rekommenderas att bl.a. förbättra det hälsofrämjande arbetet i syfte att förebygga alkoholrelaterade problem hos barn och ungdomar.

Barn i utvecklingssamarbetet

I det europeiska utvecklingssamarbetet har regeringen fått gehör för att ge barnfrågorna en plats i Gemenskapens nya utvecklingspolicy. Under det svenska ordförandeskapet våren 2001 arrangerades ett expertseminarium på hög nivå om barnrättsperspektivet i flykting och biståndspolitiken. Till experterna från EU:s medlemsländer, kommissionen och representanter för FN-organ och enskilda organisationer hörde också flickor och pojkar som själva kommit som flyktingar till Sverige samt unga rapportörer.

Handlingsplan för barn och unga i Nordens närområde

Som ett resultat av en beställning från Nordiska Rådet 1998, utarbetades inom Nordiska Ministerrådet en "Handlingsplan för barn och unga i Norden närområden". Närområdet omfattar de tre baltiska länderna samt nordvästra Ryssland, inklusive Kaliningrad.

Syftet är att förbättra barns och ungas situation i närområdet genom att stödja tvärssektoriella projekt. Särskilt pekas på föräldralösa barn, gatubarn, barn med funktionshinder samt andra barn med särskilda behov. De sektorer som ingår är hälso-, social-, kultur och utbildningssektorerna. En särskild arbetsgrupp med representanter för var och en av de fyra sektorerna har tillsatts för att bedöma ansökningar.

För år 2001 avsattes 3,5 miljoner kronor till olika projekt varav cirka en tredjedel går direkt till de Nordiska informationskontoren i närområdet för att dessa på ett smidigt sätt skall kunna stödja mindre projekt. Dessa kontor har till sin hjälp i bedömningen av projekt referensgrupper bestående av lokala befattningshavare som sysslar med barnfrågor. Årligen igångsätts ett hundratal projekt varav 75 procent är lokalt beslutade småprojekt.

Föräldrar och barn

Nordiska Ministerrådet har beviljat det svenska justitiedepartementet medel för att genomföra en studie av regelsystemen på barn- och föräldraområdet i Australien, Kanada och Storbritannien. Regelsystemen i dessa länder och deras för- och nackdelar jämfört med regelsystemen i de nordiska länderna skall beskrivas. Vidare skall analyseras om det finns skäl att överföra delar av systemen till de nordiska länderna.

Det övergripande målet för studien är att vara en kunskaps- och inspirationskälla för de nationella lagstiftarna i Norden och utgöra grunden för det fortsatta nordiska lagstiftningssamarbetet på området.

Östersjösamarbetet för utsatta barn

I januari 1998 togs inom Östersjöstaternas råd ett svenskt initiativ till ett mer intensivt regionalt samarbete kring frågor som rör kommersiell sexuell exploatering av barn i regionen. Målet var att, hos politiker och höga beslutsfattare, förankra ett multidisciplinärt tillvägagångssätt i arbetet med sexuellt exploaterade barn och att bygga ett nätverk mellan berörda.

Socialdepartementet inrättade en särskild arbetsgrupp för att leda detta arbete. Arbetsgruppens mål var att uppfylla det gemensamma åtagande som de svenska och norska regeringarna gjorde i samband med en konferens mot kommersiell sexuell exploatering av barn som hölls i Tallinn i oktober 1998. Åtagandet innebar bildandet av ett nätverk i kompetenshöjande syfte mellan beslutsfattare och hög administrativ personal, samt att sprida specialistkunskap om sexuellt utnyttjade barn i regionen.

Vid ett barnministermöte i Stockholm i mars 1999 gav ministrarna inom Östersjöstaternas råd sitt stöd till en föreslagen handlingsplan för

att använda IT-teknik i det kompetenshöjande arbetet. Navet i detta samarbete är hemsidan ”The Child Centre for Children at Risk in the Baltic Sea Region” (<http://childcentre.baltinfo.org>). Hemsidan erbjuder möjligheter till interaktivt samarbete mellan barnspecialister i regionen.

Vid ett möte i Stockholm den 31 oktober 2001 med regionens barnansvariga ministrar togs ett beslut att fortsätta samarbetet inom Östersjöstaternas råd under en treårsperiod. En enhet för barnfrågor inrättas från den 1 januari 2002 inom sekretariatet för Östersjöstaternas råd. Enheten har till uppgift att fortsätta utveckla arbetet mot kommersiell sexuell exploatering av barn. En referensgrupp är knuten till enheten och skall fortsätta att stödja och utveckla arbetet med sexuellt exploaterade barn. Gruppen skall nu diskutera hur andra barnfrågor kan prioriteras inom det nu etablerade samarbetet.

10.4 Förenta nationerna

Sverige, tillsammans med övriga EU-länder är sedan länge drivande i frågan om barnets rättigheter i FN. Tillsammans med den latinamerikanska gruppen, GRULAC, lägger EU fram resolutioner om barnets rättigheter i såväl generalförsamlingen som kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Hösten 2001 antog FN:s generalförsamling, på EU:s initiativ, en resolution som begärde att en studie om våld mot barn skall färdigställas.

UNGASS

I maj månad innevarande år kommer FN:s specialsession om barn att hållas. Mötet skulle enligt planerna ha ägt rum i september 2001, men blev på grund av händelserna den 11 september uppskjutet. Sverige kommer att representeras av en delegation som leds av vice statsministern och där representanter för Regeringskansliet i övrigt, riksdagen, Barnombudsmannen, Sida, frivilligorganisationer samt tre ungdomar ingår.

Specialsessionen är en uppföljning av det barntoppmöte som ägde rum 1990. Som ett av initiativtagarländerna till 1990 års toppmöte har Sverige också varit aktivt engagerad i barntoppmötets uppföljning. Syftet med mötet är att följa upp och utvärdera vad som har hänt sedan 1990 anta nya mål och aktionsplaner för barn och unga.

Sverige har varit aktivt under förberedelserna, bl.a. i egenskap av ordförande i EU under våren 2001, då två förberedande möten hölls, och bl.a. drivit frågan om att det slutdokument som skall antas skall ha ett utpräglat barnrättsligt perspektiv utifrån barnkonventionen. Ytterligare frågor som Sverige har drivit aktivt är vikten av åtgärder mot våld mot barn i alla dess former, med särskild betoning på förbud mot äga, rätten till reproduktiv hälsa samt barns rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem. Sverige har också aktivt verkat för barns och ungas deltagande i såväl processen som specialsessionen och i sak.

I FN:s generalförsamling har Sverige medverkat till att formulera de gemensamma internationella utvecklingsmålen, som på områden som utbildning, livsmedelssäkerhet och hälsa direkt inriktas på det enskilda barnet och på områden som gäller samhällsplanering, miljö och investeringar tydligt rör barn. Med ett barnrättsperspektiv som både beaktar och tillämpar barnkonventionen avser regeringen att ytterligare effektivisera arbetet för att nå utvecklingsmålen. Svenskt internationellt utvecklingssamarbete stöder på det sättet nationella ansträngningar att fullgöra åtaganden enligt barnkonventionen och andra internationella överenskommelser.

WHO

WHO har en viktig roll vad gäller utvecklingsarbete och att sätta normer i frågor som rör barns och ungdomars hälsa. Ett viktigt arbetsområde för WHO är arbetet för att utveckla och i låginkomstländer stödja tillämpning av enkla rutiner för diagnos och behandling av de vanligaste sjukdomarna hos barn (akut luftvägsinfektion, mässling, malaria, diarré och undernäring). Under senare år har barnrättsfrågorna successivt integrerats i detta arbete. Ungdomshälsoprogrammet sätter in hälsofrågorna i det bredare sammanhang som är nödvändigt för att ungdomar skall uppnå en god hälsa och positiv livsutveckling, inklusive reproduktiv hälsa och prevention av drogmissbruk. Sverige har, via Sida, under en följd av år ekonomiskt stött arbetet och stödet avses fortsätta under de kommande två åren.

Sverige har i Världshälsoförsamlingen och i WHO:s styrelse aktivt verkat för barns hälsa med ett rättighetsperspektiv skall beaktas också inom WHO:s olika övriga programområden. Världshälsoförsamlingen fattade i maj 2001 beslut om en ändring i WHO:s rekommendationer om amning så att den generella rekommendationen nu är att enbart ge barnen bröstmjolk under de första sex månaderna. Sverige, i egenskap av EU-ordförande, spelade en avgörande roll i förhandlingarna som ledde fram till ett enhälligt beslut. Under styrelsemötet i januari 2002 introducerade Sverige en resolution om WHO:s uppföljning av målen i FN:s millennie-deklaration. Bl.a. skall en särskild strategi för WHO:s insatser för reproduktiv hälsa tas fram till nästa år. WHO kommer då också att lägga fram en organisationsövergripande barnstrategi. Sverige var den 12–13 mars 2002 värd för ett WHO-möte om barns och ungdomars hälsa. Mötet, som är ett gemensamt arrangemang mellan WHO och UNICEF, ingår som ett led i ansträngningarna att på bred front få till stånd ett genomförande av dokumenterat effektiva hälsoinsatser.

Under det svenska EU ordförandeskapet genomfördes i Stockholm på svenskt initiativ en europeisk WHO-konferens på ministernivå med temat Unga och alkohol. Hälso- och ungdomsministrar och andra representanter från 51 länder i Europa antog en ny WHO-deklaration om unga människor och alkohol. Konferensen har inspirerat flera länder att gå vidare med egna initiativ för att minska unga människors skadliga alkoholkonsumtion. I förberedelsearbetet till WHO-konferensen lades vikt vid förankring genom ungdomsrepresentation och ett särskilt ungdoms-

ILO

Internationella arbetsorganisationen (ILO) är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor. ILO:s beslutande församling – Internationella arbetskonferensen – antog 1998 en deklARATION om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet samt riktlinjer för dess uppföljning. I deklARATIONEN slås fast att alla ILO:s medlemsländer genom sitt medlemskap i ILO och sin anslutning till ILO:s stadga har en förpliktelse att respektera, främja och genomföra de principer och rättigheter som är tema för ILO:s grundläggande rättighetskonventioner. Till de åtta konventioner som åsyftas hör bl.a. konventionerna (nr 138) om minimiålder för arbete och (nr 182) om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffandet av de värsta formerna av barnarbete.

Den år 1973 antagna konventionen nr 138 ratificerades av Sverige 1990 sedan vissa ändringar vidtagits i dels arbetsmiljölagen, dels dåvarande Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om minderåriga.

Den år 1999 antagna konventionen nr 182 ratificerades av Sverige i juni 2001 utan att några lagändringar behövde vidtas. Konventionen nr 182 kan ses som en precisering av artikel 32.1 i FN:s konvention om barnets rättigheter och konventionen nr 138 som en precisering av dess artikel 32.2. Sverige medverkade mycket aktivt i utarbetandet av såväl 1998 års deklARATION som konventionen nr 182.

ILO:s arbete på fältet för att bekämpa barnarbete sker i dag främst inom ramen för det s.k. IPEC-projektet (International Programme for the Elimination of Child Labour). Projektet som inleddes i början av 1990-talet är nu verksamt i ett fyrtiotal länder, med vilka ILO/IPEC slutit formella avtal. Genom avtalen har länderna förbundit sig att iverksätta ett nationellt handlingsprogram för avskaffande av barnarbete. Projektet bedrivs bl.a. i samarbete med arbetsmarknadens parter och lokala frivilligorganisationer.

Sverige ger genom Sida stöd till IPEC. År 1999 bidrog Sverige med 15 miljoner kronor till två delprojekt, dels stöd till lokalt anpassad verksamhet i Indien mot de värsta formerna av barnarbete, dels stöd till delprogrammet SIMPOC (Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour). För närvarande bereds inom Sida stöd till ett nytt program inom IPEC inriktat på "domestic child labour". Stödet föreslås omfatta cirka 5 miljoner kronor, och avser verksamhet i Tanzania, Kenya, Uganda och Zambia. Via Sida har under år 2001 också givits ett stöd på totalt 5 miljoner kronor under två år till projektet "Understanding Children's Work and its Impact", ett samarbetsprojekt mellan ILO, UNICEF (FN:s barnfond) och Världsbanken.

11.1 Uppdatering av strategin

Det är nu fyra år sedan regeringen formulerade den strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige, för vilken har redogjorts i denna skrivelse. Som framgått har arbetet rönt stor framgång inom ett flertal områden, medan det inom andra återstår mycket att göra för att barns och ungas rättigheter och intressen skall beaktas och bli tillgodosedda. Under de år som strategiarbetet har pågått har också nya kunskaper och erfarenheter vunnits. Det finns därför skäl att se över strategin för att ytterligare förstärka arbetet med genomförandet av barnkonventionen i Sverige. Som sagts så många gånger, även i denna skrivelse, är arbetet med att förverkliga barnkonventionen en ständigt pågående process. Man kan aldrig säga att man är färdig, att nu har vi genomfört barnkonventionen i Sverige.

Regeringen har därför för avsikt att under senare delen av året uppdatera strategin och återkomma i denna fråga till riksdagen under våren 2003. Regeringens avsikt är sedan att fortlöpande, vart femte år göra en uppdatering av strategin.

11.2 Prioriterade områden

I den förra barnskrivelsen angav regeringen att tyngdpunkten i regeringens barnpolitik de kommande åren ligger i förbättringar för barnfamiljerna, ökade resurser till skola, vård och omsorg, uppmärksamhet och stöd för utsatta barn samt ökade möjligheter för barns och ungdomars inflytande. Denna huvudsakliga inriktning ligger fast även fortsättningsvis. Utifrån de kunskaper och erfarenheter som har nåtts under de år strategiarbetet har pågått, har regeringen definierat ett antal områden där det nu är särskilt viktigt att gå vidare i arbetet med att stärka barns och ungas rättigheter. Därutöver är det viktigt att uppmärksamma frågor om barns stress och föräldrars tid för barnen. Ensamföräldrarnas ekonomiska situation och dess konsekvenser för barnen är också en fråga som blivit alltmer angelägen att belysa. Ett mycket stort antal barn som bor i Sverige i dag har själva invandrat eller har föräldrar som är födda utomlands. Det är mot denna bakgrund viktigt att uppmärksamma hur vuxenvärlden kan stödja barnens och ungdomarnas förmåga att hantera mötet mellan olika kulturer.

11.2.1 Barnperspektiv i statsbudgeten

Regeringens avsikt är att ytterligare tydliggöra barnperspektivet i budgetpropositionen genom att tillföra ett barnperspektiv på nya områden eller att fördjupa redan befintliga barnperspektiv. Allt i syfte att förverkliga den målsättning regeringen har att statsbudgeten om några år skall ha ett tydligt barnperspektiv.

För att samhället på olika nivåer skall kunna föra en politik som är bra för barn och unga krävs det goda kunskaper om barns situation i olika avseenden likaväl som om barns och ungas värderingar, önskemål och krav.

Det finns betydande kunskaper både från statistik och forskning. Som bland annat Kommittén för välfärdsbokslutet konstaterat finns det också brister. Arbetet med kunskapsinhämtning måste därför gå vidare.

I det fortsatta arbetet behöver en systematisk analys göras av vilka kunskaper och kunskapsluckor som finns. I detta ligger i hög grad att kombinera kunskaper från olika områden i syfte att få en tydligare helhetsbild av barns situation.

Det går inte att få en hel bild av barns och ungas situation eller värderingar utan att fråga dem själva. Det utvecklingsarbete som pågår inom olika statistik- och forskningsområden måste systematiseras och spridas till alla områden där det finns ett relevant barnperspektiv. Den barndel som är kopplad till undersökningen om levnadsförhållanden är ett bra exempel när det gäller att direkt använda barn och unga som källor. Detta är också ett sätt att visa barn och unga den respekt som självfallet tillkommer andra grupper i samhället.

Barnombudsmannen har sedan länge samlat kunskap om barns och ungas levnadsförhållanden och även gett ut publikationen Upp till 18, som innehåller en sammanställning av statistisk information om barn och unga. I det förslag till förstärkning av Barnombudsmannen som nyligen lämnats till riksdagen (prop. 2001/02:96 – En förstärkt Barnombudsman) föreslås att ombudsmannens uppgift att samla kunskap och sammanställa statistik skall lagfästas som en obligatorisk uppgift.

Ungdomsstyrelsen samlar fortlöpande in och sprider kunskap om ungdomars villkor i samhället i form av såväl forskningsresultat som statistik och utredningar. Dessa kunskapsbaser kommer självfallet att utgöra ett viktigt inslag i detta arbete.

11.2.3 Barns och ungas rätt till delaktighet och inflytande

Att vara delaktig och ha inflytande har stor betydelse för en ungs människas utveckling. Det ger självförtroende och självkänsla. Men att ha inflytande är också en rättighet. I en demokrati har alla medborgare rätt att delta i utformningen av samhället. Att öka och stärka barns och ungas inflytande är därför en kärnfråga för alla politikområden, men i synnerhet för barn-, ungdoms- och demokratipolitiken. I dag är också medvetenheten stor om behovet av insatser för den demokratiska återväxten.

Regeringen har bl.a. i den nyligen lagda demokratipropositionen (prop. 2001/02:80) fört fram detta. En viktig förutsättning för att demokratin skall vara hållbar är att den förankras bland barn och ungdomar samt att deras deltagande i samhället utvecklas och uppmuntras. En prioriterad fråga framöver är således att utveckla metoder för att ta till vara och uppmuntra barns och ungas engagemang. Särskild tyngd bör också läggas vid att utveckla metoder för att förankra ett demokratiskt medvetande bland barn och unga.

11.2.4 Barnäktenskap

Skr. 2001/02:166

Den som vill gifta sig inför svensk vigselförrättare får enligt nuvarande huvudregel sin rätt att ingå äktenskapet prövad enligt lagen i det land där han eller hon är medborgare. En utländsk medborgare som i minst två år haft hemvist i Sverige kan dock få sin rätt att ingå äktenskap prövad enligt svensk lag. Bakgrunden till grundprincipen är att Sverige, liksom många andra länder, sedan lång tid utgått från att en person har starkast anknytning till medborgarskapslandet. Man eftersträvar härigenom att undvika att hamna i situationer där ett par anses som gifta i ett land men inte i ett annat.

Innebörden av huvudregeln är alltså att svenska och utländska medborgares rätt att gifta sig kan bedömas enligt olika regler. Detta kan leda till otillfredsställande resultat och de svenska reglerna har kritiserats i olika sammanhang. Inom Justitiedepartementet pågår f.n. en översyn av de lagregler som styr valet av tillämplig lag vid hindersprövning, med särskild uppmärksamhet på frågorna om lägsta äktenskapsålder. Utgångspunkten för översynen är att det bör tillskapas en ordning enligt vilken det gäller samma åldersgränser för både svenska och utländska medborgare som vill vigas inför svensk vigselförrättare. Översynen omfattar också andra närliggande frågor, t.ex. erkännande av i utlandet enligt utländsk lag ingångna äktenskap. Arbetet är inriktat på att förslaget till lagändringar skall kunna presenteras i en departementspromemoria under våren 2002.

FN:s barnrättskommitté har välkomnat initiativet och uppmuntrat regeringen i sina avsikter att överväga lagändringar för att öka skyddet mot skadliga verkningar av för tidiga äktenskap och undanröja diskriminering av barn. Riksdagen har tillkännagett att den ser med tillfredsställelse på det pågående arbetet och anser det angeläget att lagstiftningsåtgärder omgående kommer till stånd (bet. 2001/02:LU13, rskr. 2001/02:148).

11.2.5 Flickor i patriarkala familjer

Inom vår befolkning ryms nu svenskar som har vitt skilda livserfarenheter, värderingar och förhoppningar. Att nå uppslutning kring samhällets grundläggande värderingar om mäns och kvinnors lika värde, om demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna är inte bara skolans, myndigheters eller frivilligorganisationers ansvar. Framtiden formas genom ett kollektivt ansvar som även delas av de enskilda människor som tillsammans bildar vår nation.

Regeringens arbete har hittills framför allt tagit sikte på att förändra situationen för flickorna. För att uppnå en reell förändring måste även pojkars villkor uppmärksammas. Skolan, trossamfund och organisationer bildade på etnisk grund är också viktiga aktörer när det gäller att öka kunskaperna om det svenska samhället och de mänskliga rättigheterna.

Två kunskapsseminarier har genomförts under hösten 2001 med deltagande av integrations-, demokrati-, barn-, skol- och jämställdhetsministern. Seminarierna var riktade till företrädare för myndigheter, organisationer bildade på etnisk grund, andra frivilligorganisationer och experter. Diskussionen rörde huvudsakligen hur myndigheter och organi-

sationer skall kunna samarbeta för att förbättra situationen för flickorna och deras familjer. Ett seminarium med olika trossamfund äger rum i mars 2002.

Regeringen avser vidare att under hösten år 2002 lägga fram en proposition om förstärkt skydd för barn och ungdomar i utsatta situationer. Det handlar bl.a. om frågor kring fysisk och psykisk misshandel av barn och om förändringar i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Avsikten är bl.a. att stärka barnets rättigheter i lagstiftningen. Samhällets möjligheter att gripa in till stöd för utsatta flickor i patriarkala familjer kommer också att förtydligas.

Regeringen avser också att uppdra åt Integrationsverket att redovisa goda exempel och metoder för att förebygga konflikter mellan individen och familjen där orsakerna kan vara patriarkala normer. Vidare aviseras lagändringar så att den svenska lagens 18-årsgräns för äktenskap blir tillämplig även för utländska medborgare (se avsnitt 11.2.4). Regeringen kommer också att tillsätta en expertgrupp med uppdrag att ge förslag på åtgärder och arbetsmetoder som kan skydda och stödja utsatta flickor. Expertgruppen skall också ge förslag på åtgärder för att nå män och pojkar med starkt patriarkala värderingar.

11.2.6 Barn som brottsoffer

Regeringen har i propositionen Stöd till brottsoffer presenterat en strategi för det fortsatta arbetet med brottsoffer (prop. 2000/01:79). I strategin anges att *barn som brottsoffer* är ett av de områden som regeringen bedömer som viktigast att prioritera i sitt fortsatta arbete med att förstärka skyddet för och stödet till brottsoffer.

Statsministern har i sin regeringsförklaring av den 18 september 2001 bl.a. uttalat att stödet till brottsoffer, särskilt bland barn och unga, skall stärkas.

11.2.7 Barn i familjer med knappa ekonomiska omständigheter

Cirka 180 000 barn lever i familjer som kontinuerligt uppbär ekonomiskt bistånd till sin försörjning och där biståndet är den huvudsakliga försörjningskällan. Gruppen domineras av ensamföräldrar och familjer där föräldrarna är födda utomlands.

Det pågår ett arbete med att nedbringa antalet biståndsmottagare genom att förbättra tillgången på arbete och genom ett långsiktigt socialt arbete. Detta är viktigt också för barnen i dessa familjer. Även om de mål som finns när det gäller att minska antalet socialbidragmottagare uppfylls kommer ändå ett inte oväsentligt antal barn leva i familjer som har behov av bistånd för sin försörjning också i framtiden.

Kunskapen om konsekvenserna av under lång tid leva under knappa ekonomiska omständigheter är mycket begränsade. Detta gäller också barnens situation. Vad det innebär för självbild, framtidsförhoppningar, skolprestationer och ekonomisk situation för barnen är i stor utsträckning obesvarade frågor.

De kunskaper som finns behöver inventeras. Visst material finns i övergripande statistik och från forskningen. En betydande empirisk kun-

skap finns också hos kommunernas socialtjänst. Detta material behöver tas tillvara. Skr. 2001/02:166

Utifrån en inventering av befintlig kunskap bör en bedömning göras av ytterligare kunskapsbehov. En viktig fråga i det fortsatta arbetet inom Regeringskansliet är hur de psykologiska och pedagogiska effekterna av att under lång tid leva i en familj som är beroende av bistånd för sin försörjning ser ut.

Inom ramen för länsstyrelsernas tillsyn av socialtjänsten pågår ett gemensamt projekt mellan Socialstyrelsen och länsstyrelserna benämnt "Barnperspektivet i hanteringen av långvarigt socialbidragsberoende". Det projektet kommer att tillföra kunskaper som kan vara till nytta vid bedömningen av eventuellt kommande åtgärder.

11.2.8 Kvinnlig könsstypning

Socialstyrelsen rapporterade i december 2001 det uppdrag som regeringen givit år 1998 att vidareutveckla och sprida metoder samt initiera projekt i syfte att förebygga könsstypning m.m. (se avsnitt 6.1). Vad som krävs är framför allt ett fortsatt tålmodskrävande informations- och opinionsbildningsarbete både gentemot de invandrade folkgrupper i Sverige som utövar könsstypning och berörda professioner.

Socialförsäkringsministern planerar att bjuda in till en konferens senare under våren 2002 om förebyggande arbete mot kvinnlig könsstypning. Konferensen kommer att rikta sig till ett brett spektrum av yrkesgrupper och organisationer på olika nivåer i samhället som på något sätt kommer i kontakt med flickorna och kvinnorna som har stympats eller som riskerar att bli stympade. Frågans karaktär är gränsöverskridande och internationella gäster, bl.a. från afrikanska regeringar i länder där traditionen är stark, kommer även att inbjudas. Tanken är att konferensen skall samla viktig kunskap och vara ett forum för utbyte av erfarenheter som del av en fortsatt grund för arbetet med att förebygga könsstypning i Sverige.

Socialstyrelsen bör vidare få regeringens uppdrag att bl.a. fortsätta arbeta med metodutveckling, så som att involvera afrikanska religiösa ledarna i arbetet mot kvinnlig könsstypning.

11.2.9 Kommersiell sexuell exploatering av barn

I augusti 1996 hölls den första världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm. Vid kongressen antogs en gemensam deklaration och samtliga deltagande länder förband sig att upprätta nationella handlingsplaner för att motverka kommersiell sexuell exploatering av barn. Sverige presenterade redan i juli 1998 sin nationella handlingsplan.

I december 2001 ägde den andra världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn rum i Yokohama, Japan. Syftet var att följa upp utvecklingen sedan Stockholmskongressen och att de deltagande länderna och organisationerna i slutdokumentet (Yokohama Global Commitment) på nytt bekräftade åtagandena från Stockholmskongressen.

I den svenska handlingsplanen mot kommersiell sexuell exploatering av barn som uppdaterades inför kongressen i Yokohama åtar sig regeringen att förbättra arbetet med kommersiellt sexuellt exploaterade barn. Det finns endast ett fåtal uppgifter att tillgå när det gäller förekomsten av kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige. Det är därför angeläget att ta reda på mer om hur situationen ser ut här. Det finns uppgifter om att yngre flickor och pojkar förekommer i mindre synliga former av prostitution. Ett växande antal barn som kommer till Sverige utan legal vårdnadshavare kan vara en särskilt utsatt grupp att uppmärksamma.

Den 28 februari 2002 beslutade regeringen därför att tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att göra en nationell inventering av kunskaper om sexuell exploatering av barn i Sverige och identifiera olika aktörer för att bygga nätverk för utbyte av erfarenhet och kunskap samt för samverkan. Gruppen skall också se över behovet av insatser för attitydpåverkan i frågor som rör sexuell exploatering av barn, följa upp den svenska handlingsplanen samt överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida. Arbetsgruppen skall lämna delrapporter senast den 15 november 2002 och den 1 juni 2003. Arbetet skall redovisas till Socialdepartementet senast den 27 februari 2004. Regeringen har ställt särskilda medel till arbetsgruppens förfogande för utåtriktat arbete.

Som framgått av tidigare avsnitt (7.3) pågår också inom Regeringskansliet ett arbete med att överväga skärpningar av straffbestämmelserna när det gäller sexualbrott riktade mot barn.

11.2.10 Det fortsatta folkhälsoarbetet

Regeringen kommer att under hösten 2002 redovisa mål och inriktning för det samlade folkhälsoarbetet där trygga och goda uppväxtvillkor är en viktig del. Nästan hälften av all ohälsa hos barn kan härledas från de omständigheter under vilka familjen lever. Barns hälsa är starkt relaterad till föräldrarnas sociala tillhörighet. Stor uppmärksamhet behöver ges åt barns och ungdomars hälsoutveckling, särskilt utvecklingen av psykisk ohälsa och barns och ungdomars levnadsvanor.

11.2.11 Förebyggande arbete när det gäller barn och unga

Det råder i dag samstämmighet om att förebyggande arbete är viktigt för barns ungas välfärd. Förhållanden som är bra för alla barn, dvs. generella åtgärder och breda lösningar som kommer många till del, är också gynnsamma för barn i utsatta situationer. Familjen och familjens förhållanden är grundläggande för barnens välfärd. Det är därför av stor betydelse att ge barn goda uppväxtvillkor och ge föräldrar stöd i deras fostrarroll. Samhällets stöd till barn och familjer är en av de grundläggande förutsättningarna för såväl välfärd som social trygghet.

Det finns belägg i forskning för att satsningar på generella insatser för barn och unga ger resultat. Det är inte möjligt att med någon större säkerhet kunna förutsäga vilka barn som kommer att fara illa. Den grupp som riskerar social utsatt het är föränderlig och varierar över tid. Av dessa skäl är breda satsningar värdefulla.

I den ekonomiska obalans som rådde under 1990-talet var det nödvändigt att begränsa de offentliga utgifterna. Detta drabbade bland annat ett antal verksamheter helt eller delvis riktade till barn. Inte minst skars förebyggande verksamheter ned, med resultat att trycket ökat påtagligt på verksamheter som arbetar med behandlande verksamhet, exempelvis barn- och ungdomspsykiatri och vård inom socialtjänsten.

De senaste åren har ett återställningsarbete vidtagit i syfte att möjliggöra för kommuner och landsting att komma till rätta med de problem som uppstått. Vård, skola och omsorg har stått i centrum för satsningarna som bör ge bestående möjligheter att ha en hög kvalitet på de verksamheter som riktar sig till barn. Ännu återstår det dock ett stycke innan balansen mellan behandling och förebyggande arbete är återställd. Att utveckla arbetet med förebyggande verksamheter i syfte att lätta på trycket på de behandlande verksamheterna kan på sikt sänka de totala kostnaderna för att ta hand om barn med problem av olika slag.

Trots de nedskärningar som har skett under 1990-talet har nya initiativ för samverkan mellan kommuner och landsting vuxit fram. Ett sådant exempel är familjecentraler som utvecklats under det senaste decenniet. Det handlar ofta om samlokalisering av mödra- och barnavårdscentraler, öppen förskola och socialtjänst. Familjecentralerna ger unika förutsättningar för samverkan och för att minska kulturskillnader mellan verksamheterna. Det blir lättare att hänvisa till varandra och att påbörja ett stödjande eller förändringsarbete i en familj i ett tidigt skede. Det finns, enligt regeringens mening skäl att fortsätta och fördjupa detta arbetssätt.

Regeringen avser att, som en uppföljning av tidigare överläggningar, ta upp diskussioner med Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet om hur ett arbete av detta slag kan fördjupas och förbättras. Inriktningen på verksamheten bör vara att utveckla kunskaper, metoder och samverkan när det gäller barn som av olika skäl befinner sig i riskzonen. Föräldrarnas stöd i föräldrarollen bör stärkas, det sociala nätverket kring familjen tas tillvara och vid behov byggas ut, konflikter inom eller med familjen bör lösas. Viktigt är också att barnets självförtroende och sociala förmåga stärks. De verksamheter som kan bli berörda av ett arbete med att förebygga psykosociala problem hos barn och ungdomar är mödra- och barnavårdscentraler, primärvården, förskola och skola, föräldrautbildning samt socialtjänsten. De överväganden som har gjorts av dels Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72), dels Samverkansutredningen (SOU 2000:114) samt även synpunkter som har framkommit ur Socialstyrelsens uppdrag om att stärka barnkompetensen inom hälso- och sjukvården (jfr avsnitt 6.2) är en naturlig del av underlaget för sådana överläggningar.

Som framgått av avsnitt 7.1 och 7.2 avser regeringen att under hösten 2002 lämna en proposition till riksdagen med förslag till åtgärder för att barn ska skyddas mot att misshandlas eller fara illa på annat sätt. I det sammanhanget kommer ytterligare förslag till förebyggande åtgärder att redovisas.

11.2.12 De fakultativa protokollen till barnkonventionen m.m.

Skr. 2001/02:166

FN:s generalförsamling antog den 25 maj 2000 två fakultativa protokoll till barnkonventionen, det ena angående barns inblandning i väpnade konflikter, det andra angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Sverige undertecknade protokollen den 8 juni 2000 respektive den 7 september 2000.

Syftet med barnsoldatsprotokollet är att höja åldersgränsen för deltagande i väpnade konflikter från 15 år till 18 år. Protokollet förbjuder inte att personer under 18 år tillhör de väpnade styrkorna, men staterna åläggs att vidta alla möjliga åtgärder för att medlemmar av deras väpnade styrkor som inte fyllt 18 år inte deltar i väpnade konflikter. Personer som inte fyllt 18 år skall inte bli föremål för obligatorisk rekrytering. När det gäller personer som inte fyllt 18 år bör inte heller kunna rekryteras på frivillig basis till väpnade styrkor. Konventionsstaterna åtar sig att höja minimiåldern. Staterna förbinder sig också att vidta åtgärder mot rekrytering till icke-statliga väpnade grupper.

Protokollet mot handel med barn m.m. syftar till att konventionsstaterna skall förbjuda och straffbelägga i protokollet specificerade förbjudna handlingar. Vidare innehåller protokollet bestämmelser om utlämning vid anklagelser om brott samt internationellt samarbete för att förhindra brott.

Protokollen bereds för närvarande i Regeringskansliet med inriktningen att Sverige skall kunna ratificera protokollen senare i år.

Konvention mot gränsöverskridande, organiserad brottslighet

I december 2000 undertecknade Sverige FN:s konvention mot gränsöverskridande, organiserad brottslighet samt dess protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av människohandel, särskilt kvinnor och barn. Protokollets tre syften är att förebygga och bekämpa handel med människor, med särskild hänsyn tagen till kvinnor och barn; att skydda och stödja offren med full respekt för deras mänskliga rättigheter samt att främja samarbete mellan staterna för att uppnå dessa syften. Ett arbete för att ratificera konventionen och protokollet har påbörjats inom Regeringskansliet.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 mars 2002

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, statsråden Hjelm-Wallén, Thalén, Winberg, Ulvskog, Lindh, Sahlin, von Sydow, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Rosengren, Lejon, Lövdén, Ringholm, Bodström, Karlsson, Sommestad

Föredragande: statsrådet Thalén

Regeringen beslutar skrivelse 2001/02:166 Barnpolitiken – arbetet med strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter